

# Kvaliteta života i namjera ostanka u ruralnom prostoru Like - usporedba općina Plitvička Jezera i Udbina

---

Rosandić, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:290089>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-01**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)



**Martina Rosandić**

**Kvaliteta života i namjera ostanka u ruralnom prostoru  
Like – usporedba općina Plitvička Jezera i Udbina**

**Diplomski rad**

**Zagreb, 2020.**

**Martina Rosandić**

**Kvaliteta života i namjera ostanka u ruralnom prostoru  
Like – usporedba općina Plitvička Jezera i Udbina**

**Diplomski rad**

predan na ocjenu Geografskom odsjeku  
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu  
radi stjecanja akademskog zvanja  
magistre geografije

**Zagreb, 2020.**

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija *Geografija*; smjer: *istraživački (Prostorno planiranje i regionalni razvoj)* na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom doc. dr. sc. Petre Radeljak Kaufmann.

Sveučilište u Zagrebu  
Prirodoslovno-matematički fakultet  
Geografski odsjek

Diplomski rad

**Kvaliteta života i namjera ostanka u ruralnom prostoru Like – usporedba općina  
Plitvička Jezera i Udbina**

Martina Rosandić

**Izvadak:** Lika je regija iznimno bogata prirodnim resursima, ali razmjerno loše ekonomske i vrlo loše demografske situacije. Cilj rada bio je usporediti kvalitetu života i namjeru ostanka općine koja je prema indeksu razvijenosti rangirana kao iznadprosječno razvijena (Plitvička Jezera) s onom koja je ispodprosječno rangirana (Udbina). Za potrebe rada provedeno je terensko anketno istraživanje među stanovnicima obje općine te su analizirana demografska obilježja prostora i njegova funkcionalna opremljenost. Analize su rađene u MS Excelu i ArcMap-u. U radu su potvrđene velike razlike među ove dvije općine, a najviše se odnose na oslanjanje općine Plitvička Jezera na turizam što ima svoje pozitivne i negativne posljedice dok je općina Udbina turistički gotovo potpuno nerazvijena, ali ako je suditi po ispitanicima je otvorenija prema razvitku različitih djelatnosti što joj potencijalno olakšava daljnji razvoj.

57 stranica, 25 grafičkih priloga, 5 tablica, 57 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Plitvička Jezera, Udbina, Lika, kvaliteta života, namjera ostanka, ruralno, iseljavanje

Voditelj: doc. dr. sc. Petra Radeljak Kaufmann

Povjerenstvo: doc. dr. sc. Petra Radeljak Kaufmann  
izv. prof. dr. sc. Aleksandar Lukić  
doc. dr. sc. Lana Slavuj Borčić

Tema prihvaćena: 7. 2. 2019.

Rad prihvaćen: 13. 2. 2020.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb  
Faculty of Science  
Department of Geography

Master Thesis

**Quality of life and intent to remain in rural areas of Lika - a comparison of Plitvička Jezera and Udbina municipalities**

Martina Rosandić

**Abstract:** Lika is a region with incredibly valuable nature, but in a particularly bad economic and demographic situation. The aim of this research is to compare indicators of quality of life and intent of residents regarding whether they will remain in the area or not, using the example of two municipalities in Lika: one that is ranked above average when it comes to development index (Plitvička Jezera) and one that is ranked below average (Udbina). For the purpose of this thesis, a field survey was conducted among residents in both municipalities, demographic characteristics were analyzed, as well as services provided. Analyses were performed using MS Excel and ArcMap. Paper confirms great differences between the two municipalities, most of which relate to the reliance of Plitvička Jezera on tourism, which has its positive and negative consequences, while the municipality of Udbina is completely undeveloped when it comes to tourism but judging by respondents is more open to the development of different activities which could potentially make future development much easier.

57 pages, 25 figures, 5 tables, 57 references; original in Croatian

Keywords: Plitvička Jezera, Udbina, Lika, quality of life, intent to remain, rural, emigration

Supervisor: Petra Radeljak Kaufmann, PhD, Assistant Professor

Reviewers: Petra Radeljak Kaufmann, PhD, Assistant Professor  
Aleksandar Lukić, PhD, Associate Professor  
Lana Slavuj Borčić, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 07/02/2019

Thesis accepted: 13/02/2020

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

## Sadržaj:

|   |    |
|---|----|
| 1. Uvod .....   | 1  |
| 1.1 Predmet istraživanja, ciljevi rada i hipoteze ..... | 2  |
| 1.2 Pregled dosadašnjih istraživanja .....              | 2  |
| 2. Metodologija istraživanja .....                      | 4  |
| 3. Teorijski okvir istraživanja .....                   | 5  |
| 3.1 Kvaliteta života .....                              | 5  |
| 3.2 Ruralni prostor .....                               | 7  |
| 4. Osnovna geografska obilježja prostora.....           | 9  |
| 4.1 Prostorne odrednice Like.....                       | 9  |
| 4.2 Geografski smještaj i položaj.....                  | 9  |
| 4.3 Fizičkogeografska obilježja prostora .....          | 11 |
| 4.4 Historijskogeografska obilježja prostora.....       | 12 |
| 4.5 Prethodne migracije iz Like.....                    | 13 |
| 5. Analiza demogeografskih obilježja prostora .....     | 16 |
| 6. Funkcionalna opremljenost prostora .....             | 24 |
| 7. Rezultati anketnog istraživanja .....                | 29 |
| 7.1 Općina Plitvička Jezera .....                       | 29 |
| 7.2 Općina Udbina .....                                 | 37 |
| 8. Rasprava .....                                       | 47 |
| 9. Zaključak .....                                      | 51 |
| 11. Literatura .....                                    | 53 |
| 12. Izvori .....  | 56 |
| Prilozi.....  | VI |

## 1. Uvod

Kvaliteta života nekog područja, u ovom slučaju ruralne Like važna je odrednica u namjeri migracije. Lika je dugi niz godina ekstreman primjer depopulacije što je vidljivo i u svakom novom popisu stanovništva. Da bi se zaustavio negativan demografski trend i eventualno poboljšalo demografsko stanje Ličko-senjske županije, svakako je važno provoditi određenu populacijsku politiku koja ne bi nužno kao cilj trebala imati isključivo kvantitativne rezultate već je važno raditi i na kvalitativnim jer je loša kvaliteta života zasigurno nešto što će mnogima biti glavni „push“ faktor pri odluci o migraciji. Ovaj rad bavi se općinama Plitvička Jezera i Udbina koje se nalaze na istoku Ličko-senjske županije, uz granicu s Bosnom i Hercegovinom. Udbina, iako površinom 3. najveća općina u Republici Hrvatskoj, prema Popisu stanovništva 2011. broji samo 1874 stanovnika pa gustoća naseljenosti iznosi 2,7 stanovnika po km<sup>2</sup>, što je daleko ispod hrvatskog prosjeka od 75,7 stanovnika po km<sup>2</sup>. Općina Plitvička Jezera površinom je manja, no broji 4373 stanovnika što znači da joj je gustoća naseljenosti, iako i dalje daleko ispod hrvatskog prosjeka, ipak prilično veća – 9,3 stanovnika po km<sup>2</sup> (DZS, 2013). S obzirom da su obje općine u prethodnom stoljeću brojile preko 15000 stanovnika i s obzirom na današnje demografske trendove koji su izrazito nepovoljni, ne samo za ovaj prostor već za većinu ruralnih dijelova Republike Hrvatske, postavlja se pitanje kakav će biti daljnji trend pada ili eventualnog rasta broja stanovnika i što je uzrok takvom padu broja stanovnika. Naravno, važno je spomenuti da ovakva demografska slika nije nešto što se iznenada ili nedavno dogodilo u Ličko-senjskoj županiji. Trend iseljavanja i starenja stanovništva prisutan je desetljećima i odraz je ponajviše društvenih zbivanja i ratova koji su ove krajeve pogodili više nego neke druge dijelove Republike Hrvatske, a niti fizičkogeografska osnova nije povoljna te kao takva ne privlači stanovništvo. Osim toga, disprena naseljenost bez većih gradskih centara zasigurno je velika prepreka u današnje vrijeme kad većina stanovništva radi u tercijarnom i kvartarnom sektoru koji u ruralnim sredinama nije razvijen i ne nudi dovoljan broj radnih mjesta.

Radi dobivanja informacija o kvaliteti života i namjeri ostanka u ove dvije općine, provedeno je anketno istraživanje u studenom 2019. godine. Upitnik je ispunilo ukupno 100 osoba, od toga 40 iz općine Udbina (2,1% stanovništva) i 60 iz općine Plitvička Jezera (1,4% stanovništva).



## 1.1 Predmet istraživanja, ciljevi rada i hipoteze

Predmet istraživanja ovog rada je stanovništvo općina Plitvička Jezera i Udbina, odnosno njihovi stavovi o kvaliteti života i namjeri ostanka u općini u kojoj žive.

Osnovni cilj rada je na temelju analize obilježja prostora i stanovništva utvrditi s kojim se problemima ove dvije općine susreću, koja nudi veću kvalitetu života, odnosno iz koje stanovništvo ima manju namjeru iseljavanja i koji je razlog tomu. Uz to, cilj je predložiti mjere koje bi mogle utjecati na poboljšanje kvalitete života i time eventualno smanjiti iseljavanje i prirodnu depopulaciju.

Na osnovi poznavanja prostora postavljene su sljedeće hipoteze koje će biti potvrđene ili odbačene:

H1: Različita struktura gospodarskih djelatnosti u općinama Plitvička Jezera i Udbina utječe na razliku u kvaliteti života i namjeri ostanka u tom području.

H2: Veća ulaganja lokalne vlasti u turizam u općini Udbina te poljoprivredu i industriju u općini Plitvička Jezera povećala bi motivaciju ispitanika za bavljenje tim djelatnostima.

H3: Unatoč raznovrsnijoj ponudi poslova, veća zastupljenost sezonskog rada u općini Plitvička Jezera u odnosu na općinu Udbina utječe na motivaciju ispitanika za odlazak.

## 1.2 Pregled dosadašnjih istraživanja

Demografijom i kvalitetom života ličkog prostora bavilo se razmjerno malo geografa. Od domaćih autora, vjerojatno najveći doprinos u istraživanju obilježja ličkog prostora, posebno demografskih, dao je profesor Dane Pejnović. Neki radovi su *Socijalno prestrukturiranje poljoprivrednog stanovništva Like kao pokazatelj deagrarizacije*, 1978.; *Suvremene promjene strukture naseljenosti u Lici*, 1980.; *Prilog poznavanju obilježja klime i klimatska regionalizacija Like*, 1990.; *Opće kretanje stanovništva kao odraz i pokazatelj socijalnogeografske diferencijacije Like*, 1991.; *Režim tekućica kao indikator općih hidrogeografskih obilježja Like*, 1991.; *Razvoj naseljenosti i promjene narodnosnog sastava u Plitvičkoj regiji*, 1992.; *Utjecaj prometnog sustava na socijalnogospodarski razvoj i organizaciju prostora ličke regije*, 1993.; *Lika: Demographic Development under Peripheral Conditions*, 2004. Povijesnim razvojem Like bavi se profesor Željko Holjevac. Neki od radova su *Ličko-krbavska županija u identitetu Like*, 2009., *Lika i Senj 1914. Između rata i mira*, monografija *Gackom kroz povijest*, 2009., a sudjelovao je i na znanstvenim skupovima vezanim za prostor Like (npr. „Identitet Like: korijeni i razvitak“ i „Gacka i Otočac u srednjem vijeku“).

Uz izuzetak radova koji se odnose na povijesni razvoj Like, već po samim naslovima većine navedenih istraživanja, može se zaključiti kako znanstvenici u Lici već više desetljeća prate vrlo izražene procese brojnih društvenih promjena, ponajviše onih koje su se događale usporedno s negativnim demografskim trendovima. Ipak, vidljiv je i nedostatak takvih istraživanja novijeg datuma, unatoč tome što su suvremeni procesi u Lici također izravna posljedica ranije spomenutih, a još uvijek prisutnih trendova.

Nedavno veliko anketno istraživanje kvalitete života, životnih stilova i zdravstvenih rizika stanovništva Republike Hrvatske pa tako i Ličko-senjske županije, provodilo se od 9. rujna do 18. studenog 2019. godine. Istraživanje su proveli Hrvatski zavod za javno zdravstvo i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar iz Zagreba u suradnji sa županijskim zavodima za javno zdravstvo (URL 4). Također, svake 4 godine provodi se europsko istraživanje o kvaliteti života (EQLS). Ono sagledava niz čimbenika koji utječu na kvalitetu života (poput zapošljavanja, prihoda, obrazovanja, stanovanja, zdravlja, ravnoteže između privatnog i poslovnog života, razine sreće itd.). Istraživanje se provodi u svim zemljama članicama EU i zemljama kandidatima (pr. 2016. osim u članicama EU, istraživanje je provedeno u Albaniji, Sjevernoj Makedoniji, Crnoj Gori, Srbiji i Turskoj). Prvi EQLS održan je 2003., zatim 2007., 2011. i zadnji 2016. godine (URL 14).

Hrvatski autori koji se bave kvalitetom života su Lana Slavuj (*Kvaliteta života – studija slučaja: Grad Rijeka*, 2011; *Kvaliteta života u odabranim susjedstvima Grada Rijeke*, 2012; *Objektivni i subjektivni pokazatelji u istraživanju koncepta kvalitete života*, 2012. i dr.), Nenad Karajić (*Važnost pojedinih komponenata kvalitete života*, 1992., *Kvaliteta života i životni ciljevi*, 1994.) i mnogi drugi, najčešće iz polja medicinskih znanosti. Od stranih autora koji se bave kvalitetom života valja istaknuti škotskog geografa Mihaela Pacionea, australskog ekonomista Roberta Constanzu i američkog znanstvenika Franka M. Andrews. Budući da je kvaliteta života složen koncept kojim se bave mnoge znanosti, istraživača na ovu temu je zaista mnogo i bave se ovom temom s različitih aspekata pa ih je nemoguće (i nepotrebno) sve navoditi.

## 2. Metodologija istraživanja

Uz uobičajene metode teorijske analize postojeće znanstvene literature odnosno prikupljanje, usporedbu, obradu i kompilaciju dostupne literature, iz tiskanih ili internetskih izvora, korištene su i druge. Pri obradi demografskih obilježja promatranog prostora korištene su različite statističke i grafičke analitičke metode kojima se nastojalo pravilno prikazati trendove u kretanju broja stanovnika, a obrada je izvršena u MS Excel-u. Svi podaci koji se tiču demografskih obilježja stanovništva dobiveni su od Državnog zavoda za statistiku.

Kao osnovna metoda istraživanja odabrano je anketno istraživanje s neprobabilističkim prigodnim uzorkom što znači da su ispitani dostupni pojedinci – oni koji su dozvolili anketaru ulazak u stan ili bili voljni ispuniti anketu na mjestu gdje su se nalazili. Kako bi se potvrdile ili opovrgnule postavljene hipoteze te dobile dodatne informacije potrebne za pisanje rada, anonimnim anketnim upitnikom prikupljena su mišljenja građana općina Plitvička Jezera i Udbina starijih od 18 godina. Anketiranje u obje općine provođeno je terenski licem u lice, u općini Plitvička Jezera od 2. do 6. studenog, a u općini Udbina, iz praktičnih razloga, samo 4. studenog. U općini Udbina anketiranje su provodila dva anketara, a u općini Plitvička Jezera jedan. Anketa je imala ukupno 22 pitanja, od čega 4 otvorenog tipa, 3 u obliku Likertove ljestvice i 15 zatvorenog tipa. Anketa se sastoji od 3 dijela: prvih 6 pitanja odnosi se na pitanja o kvaliteti života i djelatnostima koje bi ju eventualno mogle povećati, sljedećih 7 se odnosi na namjeru migracije i razloge migracije, a na kraju su osnovni podaci o ispitanicima. Prikupljeno je ukupno 100 anketa, 60 u općini Plitvička Jezera te 40 u općini Udbina.

Još jedna korištena metoda je obrada i vizualizacija podataka pomoću ArcMap 10.6. Sve karte u radu izrađene su prema podacima Registra prostornih jedinica Državne geodetske uprave.

### 3. Teorijski okvir istraživanja

#### 3.1 Kvaliteta života

Kvaliteta života je koncept koji pozornost i primjenu u područjima znanosti i života dobiva šezdesetih godina 20. stoljeća. Budući da se brojne znanosti bave njome (geografija, ekonomija, sociologija, medicina itd.), ovisno o temi istraživanja odrednice definicije se mijenjaju i stoga ne postoji općeprihvaćena definicija ili standard za njeno mjerenje. Jedna od definicija na koju se često nailazi u literaturi je: kvaliteta života multidimenzionalan je konstrukt kojeg čine: životni standard, zdravlje, produktivnost, mogućnost ostvarivanja bliskih kontakata, sigurnost, pripadanje zajednici te osjećaj sigurnosti u budućnost (Kee, Lee i Philips, 2016 prema Cummins, 1998). Za potrebe rada, možda najbolja definicija je: „U geografiji se kvaliteta životnog prostora može razmatrati kao prilagođenost prostora za dobar i ugodan život. Kvaliteta životnog prostora očituje se u njegovoj mogućnosti ispunjavanja osnovnih ljudskih potreba, što znači da što više ljudskih potreba zadovoljava promatrani prostor, to je subjektivan osjećaj sreće i zadovoljstva u njemu veći“ (Mirošević i Jolić, 148, 2015 prema Constanza i dr., 2000.).

Slavuj (2012) ističe da je pri istraživanju kvalitete života važno razlikovati dvije vrste pokazatelja: objektivne i subjektivne. Oba imaju svoje prednosti i mane pa je važno da istraživač odredi i pozna je one koji su relevantni za njegovo polje interesa. Dalje navodi različite primjere na temelju drugih autora. Kod objektivnih pokazatelja, ekonomske mjere (poput bruto domaćeg proizvoda) dugo su smatrane glavnim pokazateljem blagostanja neke države, ali sagledavanjem mjera temeljenih samo na financijskom blagostanju izuzimaju se druge bitne dimenzije društva (obrazovanje, zdravlje, okoliš, ljudska prava). Ekonomski pokazatelji mogu poslužiti za donošenje pretpostavki o blagostanju, ali budući da je dokazano da povećanje materijalne dobiti ne dovodi nužno do povećanja ukupne kvalitete života, one ne mogu biti jedini pokazatelj u istraživanju kvalitete života. Prednost objektivnih pokazatelja je u tome što se oni relativno lako mogu identificirati bez uplitanja subjektivnog doživljaja koji je različit za svakog pojedinca. Ipak, valja imati na umu i da se kod objektivnih pokazatelja može dogoditi namjerna ili nenamjerna pogreška (laganje o visini prihoda, uopćavanje rezultata neovisno o veličini prostorne jedinice) te da je ova vrsta pokazatelja kvantitativnog karaktera, a neki aspekti života (poput atraktivnosti nekog prostora) su kvalitativne prirode i ne mogu se na ovaj način iskazati jer se ipak radi o subjektivnom dojmu pojedinca.

Subjektivni pokazatelji temelje se na mjerenju psihološkog stanja pojedinca, to jest njihovih stavova, vrijednosti, zadovoljstva i sreće. Najočitiiji nedostatak kod subjektivnih pokazatelja je to što percepcija pojedinca ne mora imati veze sa stvarnom situacijom (pr. pojedinac nije zadovoljan svojim prihodima, iako su objektivno oni zadovoljavajući pa tako netko s manjim dohotkom može osjećati veće zadovoljstvo njime). Argumenti protiv subjektivnih pokazatelja mogu se svrstati u 4 kategorije. Prva je valjanost. Moguće je da subjektivni pokazatelji nisu dovoljno dobre mjere za razumijevanje kako ljudi vrednuju svoj život u cjelini niti njegove pojedinačne aspekte, odnosno da ljudi možda ne razmišljaju jesu li zadovoljni svojim životom pa na takva pitanja ne mogu niti odgovoriti. Međutim, istraživanja su pokazala da ljudi ipak razmišljaju o tome kakva je kvaliteta njihovog života. Sljedeća je interpretacija. Interpretacija može biti problematična i kod objektivnih, a ne samo subjektivnih pokazatelja. Različitosti među pojedincima i grupama ljudi utječe na formiranje stavova i mišljenja no ipak te različitosti ne umanjuju njihovu istinitost. Treća kategorija je cjelovitost. Budući da postoji nebrojeno mnogo aspekata koji utječu na kvalitetu života, teško je znati jesu li svi aspekti koncepta obuhvaćeni. Posljednja, četvrta kategorija, je primjenjivost. Iza ovog stoji misao da ljudi nisu dovoljno kvalificirani da procjenjuju svoje životne uvjete pa se na temelju njihovih mišljenja ne mogu oblikovati javne politike. Ipak, iako su stručnjaci zaduženi za poboljšanje kvalitete života možda obrazovani i izabrani od strane naroda, njihovo se mišljenje ne mora poklapati s mišljenjem i potrebama stanovništva jer na njihove odluke između ostalog utječu i politički interesi (Slavuj, 2012).

Dva su pristupa konceptu kvalitete života, a nazvani su prema zemlji iz koje dolaze autori. Prvi je skandinavski pristup koji se bavi isključivo mjerenjem objektivnih pokazatelja, odnosno smatra da se prihodima, vlasništvom nad nekretninama i pokretninama, društvenim odnosima, razinom sigurnosti u društvu i raznim znanjima osigurava blagostanje u društvu. Američki se pristup, s druge strane, oslanja na subjektivne pokazatelje mjerene na razini pojedinaca gdje su najvažniji pokazatelji mjerenja zadovoljstva i sreće (Podgorelec, 2008).

Kvaliteta života uglavnom je viša kod mlađeg stanovništva. To je potvrđeno, između ostalog, u istraživanju kvalitete života u 25 zemalja Europske unije (prije 2007. godine), a Republika Hrvatska na ljestvici loše kvalitete života starog stanovništva drži visoko mjesto među zemljama članicama. Osim osobne nemoći, raznih promjena i gubitaka s kojima se staro stanovništvo općenito susreće, u Hrvatskoj je ono pogođeno i puno lošijim materijalnim statusom starih Hrvata u odnosu na njihovu generaciju u mnogim drugim članicama EU (Podgorelec, 2008 prema Šućur, 2007).

## 3.2 Ruralni prostor

Ruralna (i mješovita) područja čine najveći dio prostora Hrvatske, a u njima su dominantna seoska naselja čiji su osnovni tipovi grupirana i raštrkana sela. Raštrkana su češći oblik u gorskim i brdskim predjelima dok su grupirana smještena uz neki objekt okupljanja koji može biti prirodni, sakralni i sl. Hrvatsko selo u prosjeku broji oko 250 stanovnika što je manje od europskog prosjeka. Prema podacima iz 2011. godine, od ukupno 6552 naselja koja nisu gradska, u njih 3443 (više od 50%) živjelo je manje od 200 stanovnika što ukazuje na usitnjenost hrvatskih sela (Magaš, 2013).

Kod definicije ruralnog prostora, postavlja se pitanje je li nam ona uopće potrebna. Svijet se pretvara ili se već pretvorio u tzv. globalno selo pa tako pomoću dostupne tehnologije (mediji, Internet) informacije dolaze i do najzabitijih dijelova svijeta i time se razlike između urbanog i ruralnog koje su postojale ranije smanjuju pa i nestaju (Lukić, 2010). Ipak, Woods tvrdi da su značenja, vrijednosti i simboli koje vežemo za ruralno i urbano „toliko ukorijenjeni u našoj kulturnoj svijesti da je njihovo diferenciranje jedan od instinktivnih načina kojim uvodimo red u svijet oko sebe” (Lukić, 2010 50 prema Woods, 2005, 4). U *Rječniku humane geografije*, ruralnim područjima smatraju se: a) ona u kojima je u sadašnjosti ili bližoj prošlosti bio dominantan ekstenzivan način iskorištavanja zemljišta, posebice putem poljoprivrede i šumarstva, b) ona u kojima dominiraju mala naselja nižeg stupnja centraliteta s izraženom povezanošću izgrađenog i prirodnog pejzaža te koja većina lokalnog stanovništva smatra ruralnima, c) ona koja potiču životni stil što počiva na kohezivnom identitetu (Lukić, 2010 prema Johnston i dr., 2000). Ovisno o pojedincu, shvaćanje ruralnog će ići od toga da se radi o zabitom, zapuštenom, nerazvijenom i perifernom prostoru do toga da je ruralno idilično, zeleno, mirno i sigurno.

Problemi s kojima se ruralna područja Republici Hrvatskoj susreću su nedostatak (ili loša kvaliteta) temeljne infrastrukture kao što su ceste, željeznice, internet, kanalizacija, vodoopskrba, opskrba električnom energijom i slično. Osim toga, ponuda poslova, a posebno onih za visokoobrazovane je slaba ili nikakva, kulturnih i zabavnih sadržaja je jako malo, obrazovne i odgojne institucije (vrtići, škole) ne nalaze se u blizini, a sve to utječe na kvalitetu života i dovodi do migracije, posebno mladog stanovništva, u urbana područja. Prema podacima Eurostata, 2015. godine u ruralnim područjima Europske unije živjelo je samo 28% od ukupnog broja stanovnika, dok je u Hrvatskoj ta brojka mnogo veća i iznosi 47% što ju čini jednom od članica s najvećim udjelom ruralnog stanovništva. Prema istraživanju Eurostata, ruralna područja istočnih i južnih članica EU imaju veći rizik od siromaštva i socijalne isključenosti u

odnosu na urbana područja tih članica i u odnosu na ruralna područja razvijenijih članica EU. Najveći rizik je u Rumunjskoj i Malti, dok npr. Austrija, Nizozemska i Njemačka nemaju taj problem (URL 2). S obzirom na tako velik udio ruralnog stanovništva, Republika Hrvatska bi svakako trebala voditi bolju brigu o ruralnim područjima i spriječiti konačni egzodus iz njih. Za ostatak mladog stanovništva u ruralnom području, veliku pozornost treba posvetiti mogućnosti pronalaska posla. Neke od prepreka na koje nailazi osoba pri zapošljavanju su:

- a) razlika između poslova koji se nude i vještina pojedinca – često se događa da osoba ima znanje i vještine u nekom određenom području povezanom s poljoprivredom ili nekim drugim manualnim radom, a kad takvih poslova ponestane, ne može pronaći odgovarajući posao u drugoj djelatnosti
- b) stav i ponašanje poslodavca - često se u manjim zajednicama događa da se poslovi ne objavljuju putem službenih kanala već se radna snaga pronalazi kroz razgovor s nekim tko će preporučiti radnika ili se posao ponudi onome tko je na neki način podoban za njega. Na taj način oni koji nisu povezani s poslodavcima uopće ne mogu sudjelovati u pronalaženju posla
- c) dostupnost posla – prometna povezanost, odnosno javni prijevoz između mjesta je najčešće loš ili ne postoji
- d) briga o djeci – radi se o nemogućnosti pronalaska vrtića ili drugog oblika brige za djecu dok su roditelji na poslu pa su primorani tražiti poslove na kraće radno vrijeme ili u suprotnim smjenama
- e) nesklad između plaće i troškova života – ovo se ne odnosi samo na ruralna područja, ali je možda češće u njima, naime, poslodavac može ponuditi znatno nižu plaću od one potrebne za ugodan život (Jentsch i Shucksmith, 2004 prema Shucksmith, 2000).

## 4. Osnovna geografska obilježja prostora

### 4.1 Prostorne odrednice Like

Područje koje danas nazivamo Lika spominje se već u spisima bizantskog cara Konstantina Porfirogeneta bez točno određenih granica, ali navode se župe Krbava, Lika i Gacka pod zajedničkom upravom bana kao svojevrsnog suvladara hrvatskih kraljeva iz narodne dinastije Trpimirović. Prvotno su ove tri župe bile rodovske zajednice ljudi koji su obitavali na širem području oko rijeka Like i Gacke s jedne strane i prirodne uzvisine na kojoj je današnja Udbina s druge strane, a zatim su se razvile u organizirane teritorijalne jedinice – županije. Osim navedene tri županije, razvile su se i neke manje (pr. Brinjska, Lapačka, Unska). U ranom novom vijeku (početak 16. st.) županije su nestale, odnosno do 1530. godine ovaj prostor zauzeli su Turci, a pod hrvatskim nadzorom održala se jedino Gacka gdje je ustrojena Otočka kapetanija s ciljem obrane od Turaka. Ostali dijelovi Like pripali su Krčko-ličkom sandžaku koji se nalazio u sklopu Bosanskog pašaluka. Godine 1682. Lika je oslobođena od Turaka te su, nakon nekoliko pokušaja teritorijalne organizacije, 1746. godine ustrojene Lička i Otočka pukovnija unutar Vojne krajine. Prvotno se koreničko i perušičko područje nalazilo u Ličkoj pukovnici, a nakon toga je radi ujednačenja pukovnije (veličinom i brojem vojnika) prebačeno u Otočku i do 2. polovice 19. st. samo su se stanovnici Ličke pukovnije nazivali Ličanima. U tim godinama planski je izgrađen i Gospić kao stožerno mjesto Ličke pukovnije. Kako je Gospić postupno jačao i postao središte prve vojnokrajiske brigade koja je obuhvaćala i Ličku i Otočku pukovnicu tako se i pojam Like počeo širiti na Gacku dolinu, Plitvice, Brinje pa čak i dalje prema sjeveru do linije Rakovica-Modruš (Holjevac, 2009).

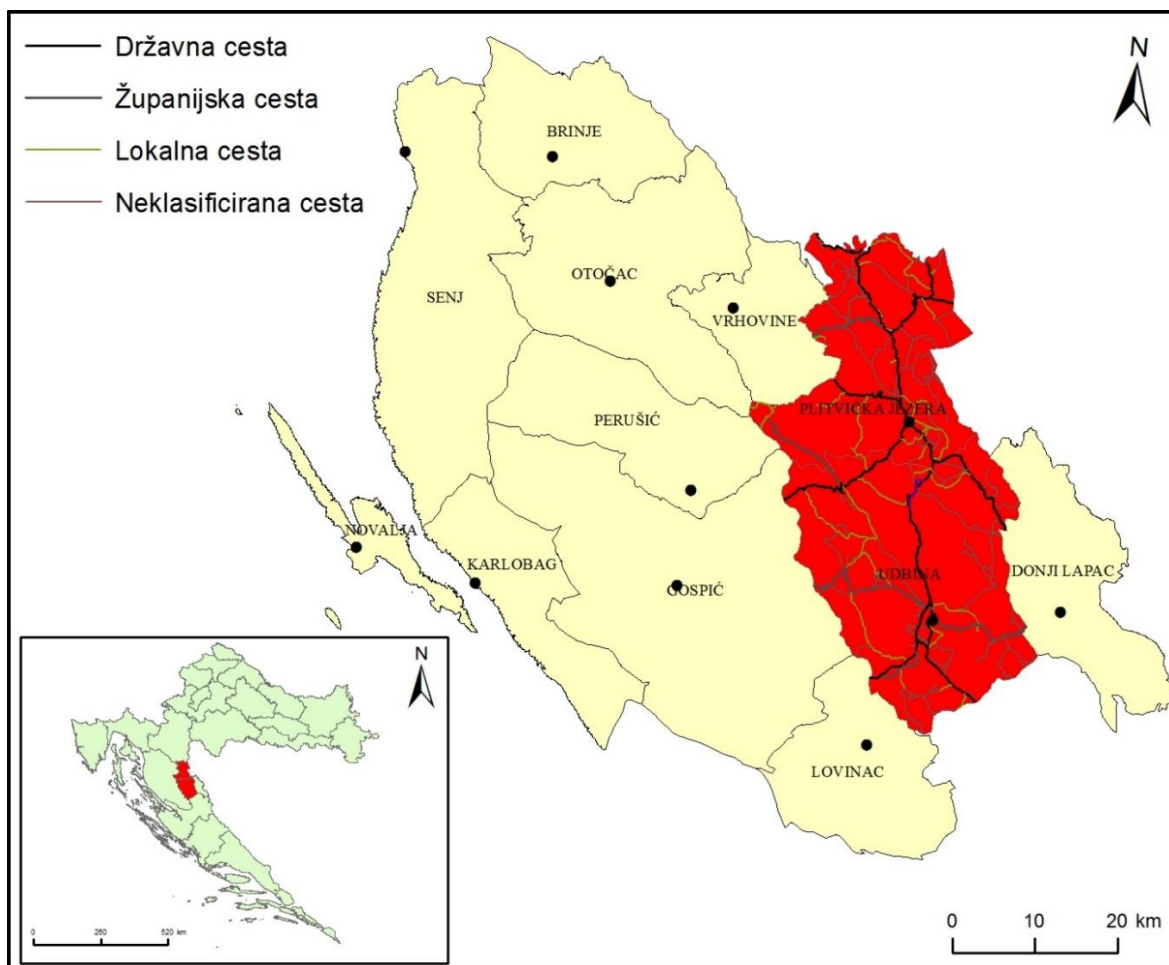
### 4.2 Geografski smještaj i položaj

Općina Plitvička Jezera smještena je u sjeveroistočnom dijelu Ličko-senjske županije, a obuhvaća najveći dio istoimenog nacionalnog parka, Koreničko polje i predjele između Male Kapele i Plješivice. Na zapadu graniči s Gradom Otočcem i općinama Vrhovine i Perušić, na jugu s Gradom Gospićem i općinom Udbina, na sjeveru s općinama Rakovica i Saborsko koje se nalaze u Karlovačkoj županiji, a na istoku s Bosnom i Hercegovinom. Površina Općine je 469,70 km<sup>2</sup>, što čini 8,78% površine Ličko-senjske županije koja iznosi 5350,50 km<sup>2</sup> (Strateški plan općine Plitvička Jezera za razdoblje 2015.-2018.). Općina obuhvaća 41 naselje: Bjelopolje, Čanak, Čujića Krčevina, Donji Vaganac, Drakulić Rijeka, Gornji Vaganac, Gradina Korenička,



Homoljac, Jasikovac, Jezerce, Kalebovac, Kapela Korenička, Kompolje Koreničko, Končarev Kraj, Korana, Korenica, Kozjan, Krbavica, Ličko Petrovo Selo, Mihaljevac, Novo Selo Koreničko, Oravac, Plitvica Selo, Plitvička Jezera, Plitvički Ljeskovac, Poljanak, Ponor Korenički, Prijeboj, Rastovača, Rešetar, Rudanovac, Sertić Poljana, Smoljanac, Šeganovac, Trnavac, Tuk Bjelopoljski, Vranovača, Vrelo Koreničko, Vrpile, Zaklopača i Željava. Administrativno središte Općine je Korenica koja je ujedno i najveće naselje (Feldbauer, 2004a). Prometni položaj općine Plitvička Jezera povoljan je unatoč tome što kroz nju ne prolazi pravac autoceste jer je sa sjeverom i jugom Hrvatske spojena Državnom cestom 1. Iako autocesta ne prolazi kroz prostor Općine, najbliži ulazi su u blizini, a nalaze se u Otočcu i Gornjoj Ploči te su udaljeni otprilike 50 km od Korenice. Željeznički promet nikad nije postojao niti je njegova izgradnja predviđena prostornim planom, a najbliža željeznička postaja su Vrhovine (30 km od središta Općine). Položaj u odnosu na zračne luke je povoljan i čak tri se nalaze na udaljenosti manjoj od 200 km (Zagreb, Rijeka i Zadar) (Strateški plan općine Plitvička Jezera za razdoblje 2015.-2018.).

Općina Udbina smještena je u jugoistočnom dijelu Ličko-senjske županije. Većim dijelom općine prostire se Krbavsko polje, a omeđuju je Lička Plješivica, Ličko sredogorje i Mala Kapela. Na sjeveru graniči s općinom Plitvička Jezera, na jugu s općinom Lovinac te općinom Gračac koja se nalazi u Zadarskoj županiji, na zapadu s Gradom Gospićem, a na istoku s općinom Donji Lapac i Bosnom i Hercegovinom. Površina Općine je 683,15 km<sup>2</sup> što je 12,8% ukupne površine Ličko-senjske županije (Plan ukupnog razvoja općine Udbina za razdoblje od 2015. do 2020. godine). Osim naselja Udbina koje je administrativno središte, obuhvaća i naselja: Breštane, Bunić, Čojluk, Debelo Brdo, Donji Mekinjar, Frkašić, Grabušić, Jagodnje, Jošan, Klačnjica, Komić, Krbava, Kurjak, Mutilić, Ondić, Pećane, Podlapača, Poljice, Rebić, Srednja Gora, Svračkovo Selo, Šalamunić, Tolić, Vedašić te Visuć (Feldbauer, 2004b). Općina Udbina je sa sjeverom i jugom Hrvatske povezana Državnom cestom 1 i iako kroz samu općinu ne prolazi autocesta, najbliži ulaz (Gornja Ploča) udaljen je od središta općine oko 20 km. S obzirom na to da se Udbina nalazi na otprilike pola puta između Zagreba i Splita iz kojih se vrlo lako i relativno brzo (oko 2 sata vožnje) stiže autocestom, može se govoriti o povoljnom prometnom položaju Općine. Željeznički promet ne prolazi kroz općinu Udbina, a najbliža željeznička postaja je Lovinac, udaljena nešto više od 20 km od središta Općine. U sklopu vojarnje Josip Jović nalazi se zračna luka, međutim najbliža putnička je Zračna luka Zadar (1 h vožnje) (Plan ukupnog razvoja općine Udbina za razdoblje od 2015. do 2020. godine)



Sl. 1. Općine Plitvička Jezera i Udbina na karti Hrvatske i Ličko-senjske županije

Izvor: autorska izrada prema podacima Registra prostornih jedinica Državne geodetske uprave

#### 4.3 Fizičkogeografska obilježja prostora

Općina Plitvička Jezera proteže se od Male Kapele na sjeverozapadu, Plješivice na istoku, obuhvaća pobrđe Kozjana i Čanka na zapadu te Koreničko polje na jugu. Većim je dijelom prekrivena šumom (čak 61% površine) od čega je 29% površine Općine prekriveno šumom posebne namjene, odnosno onom koja pripada nacionalnom parku. Poljoprivrednih površina je ukupno 7192 ha, ali vrijednog obradivog tla od toga je samo 29% (Strateški plan općine Plitvička Jezera za razdoblje 2015.-2018.). Geološka podloga je karbonatna, a tla su uglavnom smeđa na vapnencu i dolomitu (Šisler, 2007). Najveća posebnost prostora su svakako Plitvička jezera, sustav od 16 jezera nastalih pregrađivanjem korita rijeke Korane sedrenim barijerama. Vode Plitvičkih jezera prezasićene su otopljenim kalcijevim karbonatom u obliku kalcijevog bikarbonata. Iz ovako mineralizirane vode, na brzacima i posebno na sedrenim

barijerama, dolazi do izlučivanja kalcijevog karbonata (kalcita) u obliku sitnih kristala koji se talože. Proces nastanka sedre seže daleko u geološku prošlost i to samo u uvjetima klime slične današnjoj – vlažne i tople. Starost aktivnih sedrenih barijera procjenjuje se između 6 000 i 7 000 godina, što odgovara njihovom nastanku nakon zadnjeg ledenog doba. Pronađene su i datirane i paleobarijere na višim nadmorskim visinama te su analize pokazale starost od 250 000 – 300 000 godina (interglacijal Mindel-Riss), te 90 000 – 130 000 godina (interglacijal Riss-Wurm) (URL 3).

Općina Udbina omeđena je planinskim nizovima Plješivice, Ličkog sredogorja i Male Kapele, dok se Općinom proteže Krbavsko polje. Od planinskih vrhova valja istaknuti: Ozeblin (1657 m - najveći vrh Plješivice i treći najviši vrh u Hrvatskoj), Rudi Lisac (1608 m), Kremen (1591 m), V. Rteševno (1390 m), Veliki Brusnić (1371 m), Javornik (1370 m), Komača (1177 m) i Mirkača (1131 m) (Plan ukupnog razvoja općine Udbina za razdoblje od 2015. do 2020. godine). Geološka podloga je karbonatna sa smeđim tlima na vapnencu i dolomitu. Krbavsko polje je geomorfološki najistaknutija uravnjena zona ovog prostora koja se nalazi na nadmorskoj visini od 626 do 740 m (Šisler, 2007). Ono je izrazito polje u kršu s naglašeno oblikovanim rubnim i prijelaznim cjelinama sredogorskog prostora na sjeverozapadu, jugoistoku i jugozapadu. Za stočarsku aktivnost važna je poljska zona koja je samo na dijelovima pogodna za ratarstvo, kao i pristranci pobrđa. Naselje Udbina razvilo se na rubnoj uzvisini jugoistočnog dijela (Magaš, 2013).

#### 4.4 Historijskogeografska obilježja prostora

Najstariji poznati žitelji plitvičkog i koreničkog prostora bili su Japodi, a zatim Rimljani. U ranom srednjem vijeku doselili su Hrvati, a prostor je u razvijenom srednjem vijeku pripadao Krbavskoj župi, odnosno u crkvenom pogledu Krbavskoj biskupiji. Naselje Korenica prvi se put spominje u latinskom dokumentu kojim sin Pavla kneza krbavskog, Grgur, 28. studenog 1468. posuđuje 100 zlatnih dukata od tri hrvatska plemića. Naselje se tada nalazilo u dolini rječice Korenice koju je stanovništvo zvalo Zlatica. Korenica je nastala u podnožju srednjovjekovnog grada Mrsinja koji je bio sjedište Krbavske biskupije za vrijeme tatarskih provala u Hrvatsku radi svog, za obranu, povoljnog položaja. Nakon Krbavske bitke 1493. Korenica dolazi pod tursku vlast i biva pod njome do austrijsko-turskog rata (1683.-1699.) kada je područje Like oslobođeno (Šisler, 2007). U krajiškom razdoblju Korenica je postala upravno-gospodarski centar za Koreničko-bjelopoljsku poljsku zonu te postupno preuzela ulogu središta za sjeverni dio Krbave čije je središte dotad bio Bunić koji je, sa svojom okolicom, u drugoj

polovici 19. st. priključen Korenici (Crkvenčić, 1975). Nakon razvojačenja Vojne krajine 1881., Korenica postaje središte kotara i 1886. dobiva vodovod. Između 2 svjetska rata stanovništvo je više-manje živjelo teško i po ustaljenim obrascima koji su se prenosili s koljena na koljeno. U 2. svjetskom ratu razorena je većina naselja, a nakon rata prostor se počinje valorizirati u turističkom smislu, posebno uslijed proglašenja Plitvičkih jezera nacionalnim parkom 1949. godine. Korenički kotar ukinut je 1950-ih, a početkom 1960-ih spojene su udbinska, korenička i plitvička općina u jedinstvenu općinu Titova Korenica. Cijelo vrijeme Domovinskog rata plitvičko područje bilo je okupirano (od ožujka 1991. do vojno-redarstvene akcije Oluja 1995.), a nakon oslobođenja došlo je do masovnog odlaska Srba i napuštanja domova (u dio kojih su se doselili izbjegli Hrvati iz Bosne). Godinu nakon završetka Domovinskog rata ustrojena je nova općina – Plitvička Jezera sa sjedištem u Korenici. Dio Srba se vratio ili se još vraća, ali posljedica rata osjećaju se i danas, doduše u mnogo manjoj mjeri (Šisler, 2007).

U razdoblju prvotne naseljenosti Udbine, ovdje su živjeli Japodi, a zatim Rimljani. Najstariji i vodeći centar Krbave, Udbina, razvija se nakon 18. stoljeća i to kao središte samo južnog dijela tog prostora. Položaj na uzvišenju iznad južnog dijela polja više nema značenje kao nekad zbog razvoja cestovnog prometa, ali i povećanja sigurnosti. Za sjeverni poljski prostor Bunić preuzima ulogu centra i povremeno ima jaču i razvijeniju sajmišnu funkciju od Udbine zbog dobrih veza s Gackom. Bunić je 1910. premašio Udbinu brojem stanovnika (za oko 300-400 njih) pa je Udbina zapravo jedino zbog svog povijesnog značenja i nešto jače razvijenih obrta opravdavala tradicionalni naziv grad – središte krbavskog prostora. Nakon 2. svjetskog rata u Udbinu doseljava stanovništvo iz okolnih naselja, ali ona ne uspijeva vratiti funkciju lokalnog središta, čak niti otvaranjem manjeg drvnoindustrijskog pogona, zdravstvene ustanove za rehabilitaciju i manjeg pogona lake industrije (Likaplast). S obzirom na to da je Udbina 1971. imala više od 50% manje stanovnika u odnosu na predratno razdoblje i da je ratarsko-stočarska proizvodnja u okolini znatno opala, nemogućnost obnove prijašnjih funkcija logičan je ishod. S druge strane, Korenica je iskoristila blizinu Plitvičkih jezera, dobru povezanost s Kordunskim prostorom i Karlovcem te veze s Bihaćem te tako postala jedini dovoljno jak centar ovog dijela Like (Crkvenčić, 1975).

#### 4.5 Prethodne migracije iz Like

Za Liku bi se moglo reći da je tipičan, ali i ekstremno primjer negativnih demografskih trendova. To je posljedica kontinuiranog zaostajanja u ekonomskom razvoju koji se može pripisati u prošlosti lošoj prometnoj povezanosti te oskudici obradivog tla radi krškog terena.

Osim tih potisnih („push“) faktora, veliku ulogu odigrali su i privlačni („pull“) faktori drugih regija koji su zajedno doveli do egzodusa koji se, doduše u manjem intenzitetu, događa i danas.

U historijskogeografskom razvoju Like mogu se izdvojiti 2 osnovne etape: stariji period od primarnog prehistorijskog naseljavanja do početka 16. st. te mlađi period od kraja 17. stoljeća. Mlađi period može se početi pratiti u okviru vojnokrajiškog razdoblja (od početka 18. st. do 70-ih godina 19. st.) kao prva faza. U ovoj fazi stope nataliteta i mortaliteta bile su visoke, ali s pozitivnim prirodnim prirastom. Zbog nesklada između rasta broja stanovnika i količine obradivog tla započele su početkom 18. st. sporadične migracije i to uglavnom u panonske krajeve, a takva vrsta iseljavanja nastavila se do kraja vojnokrajiškog razdoblja. Razvojačenjem Krajine 1871. godine započinje druga faza. Popuštanje vojničke stege dovelo je do masovnog iseljavanja u ravničarske, panonske krajeve, a u isto vrijeme su se stope mortaliteta spustile dok su stope nataliteta ostale iste što je rezultiralo visokim prirodnim prirastom. Velika ekonomska kriza od kraja 1870-ih do 1890-ih i takav visok prirodni prirast rezultirali su, očekivano, daljnjom emigracijom, ovog puta u prekomorske krajeve. To iseljavanje u prekomorske krajeve poprimalo je sve veće razmjere, a nakon 1. svjetskog rata došlo je do potpunog egzodusa. Unatoč iseljavanju u 19. st. broj stanovnika Like ipak je bilježio porast, s maksimumom od 193 460 stanovnika 1900. godine nakon čega se bilježi kontinuirani pad. Osim iseljavanja, počinju se smanjivati i stope nataliteta (Pejnović, 1991).

U razdoblju između 2 svjetska rata smanjene su prekomorske migracije i to zbog restriktivne emigracijske politike SAD-a, no na značenju dobiva iseljavanje u zemlje Latinske Amerike te odlazak na rad u zemlje Zapadne Europe. Poslijeratno razdoblje razvoja Like, ali i cijele zemlje karakteriziraju radikalne društveno-ekonomske promjene praćene deagrarizacijom i razvojem industrije. Prvim popisom nakon 2. svjetskog rata, 1948., utvrđen je pad broja stanovnika za gotovo 27% što je dijelom bilo uzrokovano ratnim gubicima (44%), dijelom agrarnom kolonizacijom koja se provodila od 1945. do 1948. godine, a nastavile su se migracije i iz drugih razloga. Najintenzivnije iseljavanje započinje od 1960-ih kada jačaju procesi urbanizacije i litoralizacije te počinje legalno zapošljavanje u inozemstvu. U 20 godina, od početka 1960-ih do početka 1980-ih, iz Like je iselilo više od 36000 stanovnika što je više od 30% ukupnog broja stanovnika te regije 1961. godine. Ono što je važno spomenuti je da je istočni dio Like (što uključuje područje današnjih općina Plitvička Jezera i Udbina) bio više pogođen iseljavanjem i to zbog tada loše prometne povezanosti i time otežanog ekonomskog razvoja. Od Popisa 1981. do 1991. smanjeno je iseljavanje, no zabilježen je prirodni pad broja stanovnika pa je jasno da je stanovništvo ostarjelo i samim time ne iseljava kao u prethodnim godinama (Pejnović, 1991). Još nešto što je uvelike utjecalo na iseljavanje iz ruralnih područja

je i disperzna naseljenost s velikim brojem malih naselja u kojima nije bilo, odnosno i dalje nema (mikro)regionalnih središta koja bi omogućila stanovništvu „logističku“ potporu (Nejašmić i Štambuk, 2003).

Iako je već 1991. bilo jasno da je Lika doživjela demografski slom, Domovinski rat pogoršao je demografsko stanje ličkog prostora. Poginulo je 245 hrvatskih branitelja, 106 hrvatskih civila te 692 Srba. Neizravni gubici su i svi stanovnici koji su iselili radi ratnih zbivanja i lošeg ekonomskog stanja pa je tako broj stanovnika u zadnjem desetljeću 20. st. u Ličko-senjskoj županiji smanjen s 85135 na 53677 stanovnika (Turk i dr., 2015). Treba napomenuti i razliku u metodologiji popisa, odnosno da je Popis 1991. bio proveden po principu „de iure“, a popis 2001. po principu „de facto“, ali to definitivno nije glavni razlog takvog pada broja stanovnika (2001. je prvi put zabilježen pad broja stanovnika Republike Hrvatske). Naime, u popisima stanovništva do 1991. primjenjivalo se načelo stalnog stanovništva (de iure) ili načelo prisutnog stanovništva (de facto), odnosno kombinacija tih dvaju načela. Osnovna razlika definicije stanovništva u Popisu 2001. i u Popisu 1991., kao i u popisima koji su provedeni poslije Drugoga svjetskog rata jest da u ukupan broj stanovnika 2001. nisu uključene osobe koje su imale prijavljeno prebivalište na području Republike Hrvatske, a boravile su u inozemstvu godinu dana i duže i nisu imale blisku ekonomsku vezu s kućanstvom u zemlji. U Popisu 2001. prvi put u ukupno stanovništvo uključene su osobe koje su boravile godinu dana i duže u Republici Hrvatskoj bez obzira na to jesu li imale prijavljeno prebivalište (URL 1). U sljedećoj tablici (Tablica 1.) prikazano je kretanje broja stanovnika od početka Domovinskog rata do posljednjeg popisa.

Tab. 1. Kretanje broja stanovnika općina Plitvička Jezera i Udbina 1991.-2011.

| Općina           | Broj stanovnika |       |       | Migracijska bilanca |             |
|------------------|-----------------|-------|-------|---------------------|-------------|
|                  | 1991.           | 2001. | 2011. | 1991.-2001.         | 2001.-2011. |
| Plitvička Jezera | 7156            | 4668  | 4373  | -2498               | -177        |
| Udbina           | 4628            | 1649  | 1874  | -2780               | 480         |

Izvor: Turk, Šimunić i Jovanović, 2015

## 5. Analiza demogeografskih obilježja prostora

Tablica 2. prikazuje ukupno kretanje broja stanovnika općine Plitvička Jezera, odnosno bazni (baza je 2011. godina) i lančani indeks te međupopisnu promjenu u apsolutnim iznosima. Vidljivo je da se kroz 20. stoljeće bilježi kontinuirani pad broja stanovnika i to u najvećim razmjerima u međupopisnim razdobljima obilježenima Drugim svjetskim ratom (1931.-1948.) i Domovinskim ratom (1991.-2001.).

Tab. 2. Ukupno (opće) kretanje stanovništva općine Plitvička Jezera 1857.-2011.

| Popisna godina | Broj stanovnika | Bazni indeks (baza =2011.) | Lančani indeks | Međupopisna promjena |
|----------------|-----------------|----------------------------|----------------|----------------------|
| 1857.          | 14425           | 329,9                      | -              | -                    |
| 1869.          | 16789           | 383,9                      | 116,4          | 2364                 |
| 1880.          | 15435           | 353,0                      | 91,9           | -1354                |
| 1890.          | 15964           | 365,1                      | 103,4          | 529                  |
| 1900.          | 17436           | 398,7                      | 109,2          | 1472                 |
| 1910.          | 16457           | 376,3                      | 94,4           | -979                 |
| 1921.          | 16072           | 367,5                      | 97,7           | -385                 |
| 1931.          | 15097           | 345,2                      | 93,9           | -975                 |
| 1948.          | 9292            | 212,5                      | 61,5           | -5805                |
| 1953.          | 9198            | 210,3                      | 99,0           | -94                  |
| 1961.          | 8898            | 203,5                      | 96,7           | -300                 |
| 1971.          | 8086            | 184,9                      | 90,9           | -812                 |
| 1981.          | 7383            | 168,8                      | 91,3           | -703                 |
| 1991.          | 7156            | 163,6                      | 96,9           | -227                 |
| 2001.          | 4668            | 106,7                      | 65,2           | -2488                |
| 2011.          | 4373            | 100,0                      | 93,7           | -295                 |

Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2005.; Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2011.: stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2013. (URL 1)

Razlog tomu su smanjen natalitet te povećan mortalitet i emigracija u tom razdoblju. Uz gubitak stanovništva uzrokovan Drugim svjetskim ratom, nakon njega veliku ulogu u emigraciji stanovništva odigrala je agrarna reforma i kolonizacija koja je trajala od 1945. do 1948. godine. Kolonizacija je provedena zbog nedostatka obrađivača zemlje i velike količine zemlje koja je ostala bez vlasnika (velikim dijelom su to bili posjedi njemačkih vlasnika), a predviđeno je bilo na tu zemlju naseljavati stanovništvo iz drugih agrarno prenaseljenih područja bivše države pa

tako i iz Like. Manje od pola stoljeća je prošlo od kraja Drugog svjetskog do početka Domovinskog rata koji je zadao konačan slom demografskoj slici ove općine. Osim smrtnih stradavanja, došlo je do velike emigracije kako hrvatskog tako i srpskog stanovništva čime se broj stanovnika od 1991. do 2001. smanjio za 35%. U sljedećem međupopisnom razdoblju (2001.-2011.) broj stanovnika se nije toliko značajno promijenio, ali ipak je došlo do pada.

Podatak da je općina Udbina 1900. godine imala više od 20000 stanovnika zvuči nevjerovatno s obzirom na današnju demografsku sliku. Gotovo kontinuirani pad broja stanovnika bilježi se od 1921. godine nadalje s iznimkom 1953. godine kad je zabilježen blagi porast broja stanovnika te 2011. kad je zabilježen porast od 13%.

Tab. 3. Ukupno (opće) kretanje stanovništva općine Udbina 1857.-2011.

| Popisna godina | Broj stanovnika | Bazni indeks (baza = 2011.) | Lančani indeks | Međupopisna promjena |
|----------------|-----------------|-----------------------------|----------------|----------------------|
| 1857.          | 17016           | 908,0                       | -              | -                    |
| 1869.          | 18310           | 977,1                       | 107,6          | 1294                 |
| 1880.          | 15766           | 841,3                       | 86,1           | -2544                |
| 1890.          | 19101           | 1019,3                      | 121,2          | 3335                 |
| 1900.          | 20755           | 1107,5                      | 108,7          | 1654                 |
| 1910.          | 18706           | 998,2                       | 90,1           | -2049                |
| 1921.          | 18871           | 1007,0                      | 100,9          | 165                  |
| 1931.          | 16971           | 905,6                       | 89,9           | -1900                |
| 1948.          | 9629            | 513,8                       | 56,7           | -7342                |
| 1953.          | 9644            | 514,6                       | 100,2          | 15                   |
| 1961.          | 9070            | 484,0                       | 94,0           | -574                 |
| 1971.          | 7108            | 379,3                       | 78,4           | -1962                |
| 1981.          | 5318            | 283,8                       | 74,8           | -1790                |
| 1991.          | 4628            | 247,0                       | 87,0           | -690                 |
| 2001.          | 1649            | 88,0                        | 35,6           | -2979                |
| 2011.          | 1874            | 100,0                       | 113,6          | 225                  |

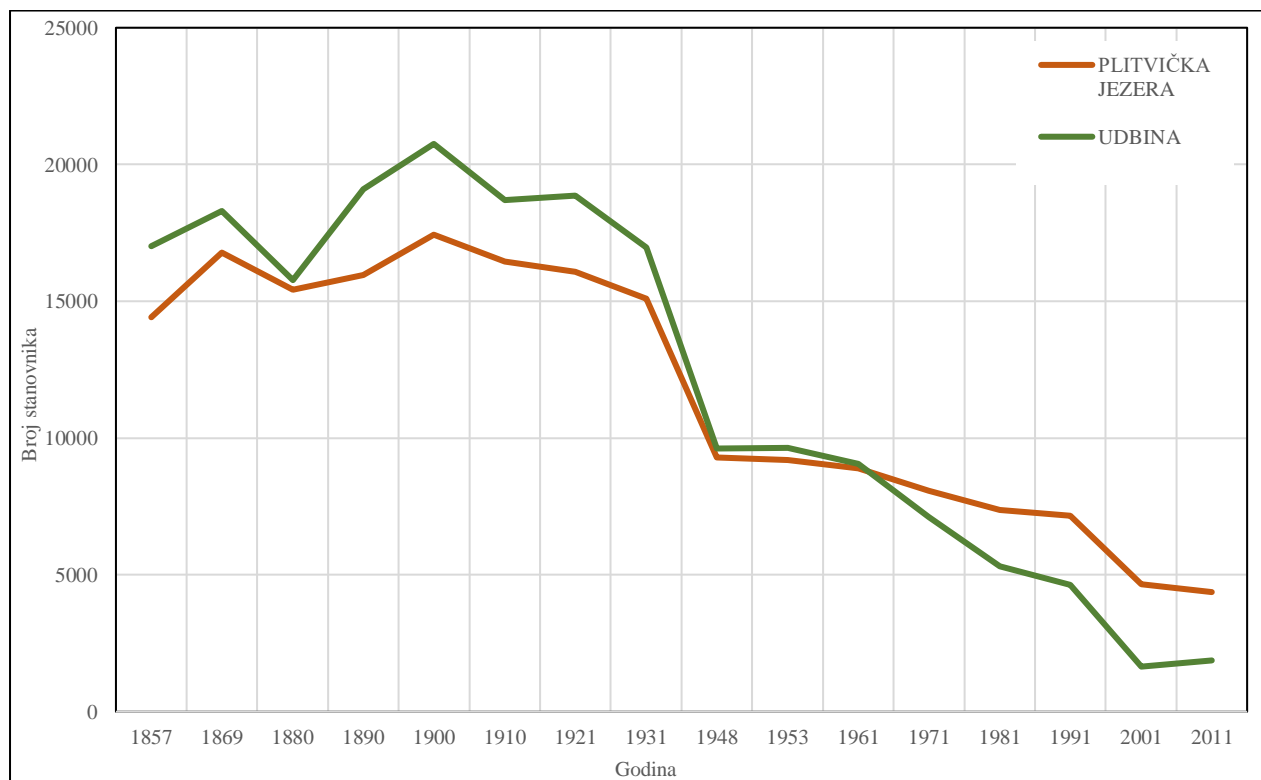
Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2005.; Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2011.: stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2013. (URL 1)

Blagi porast broja stanovnika 1953. može se pripisati baby boom-u nakon Drugog svjetskog rata, a porast zabilježen 2011. godine povratku ratnih izbjeglica, uglavnom starijeg stanovništva iz Republike Srbije. Najveći pad broja stanovnika zabilježen je Popisom 2001.



godine, a razlog su mu direktni i indirektni učinci Domovinskog rata, a ponajviše iseljavanje srpskog stanovništva koje je dotad bilo većinsko.

Grafikon na sljedećoj slici jasno pokazuje da su demografski trendovi u ove dvije općine desetljećima negativni i stoga će u budućnosti, čak i u slučaju provođenja kvalitetne populacijske politike, biti nemoguće vratiti se na stanje od prije Drugog svjetskog rata kad su obje općine brojile više od 10000 stanovnika.

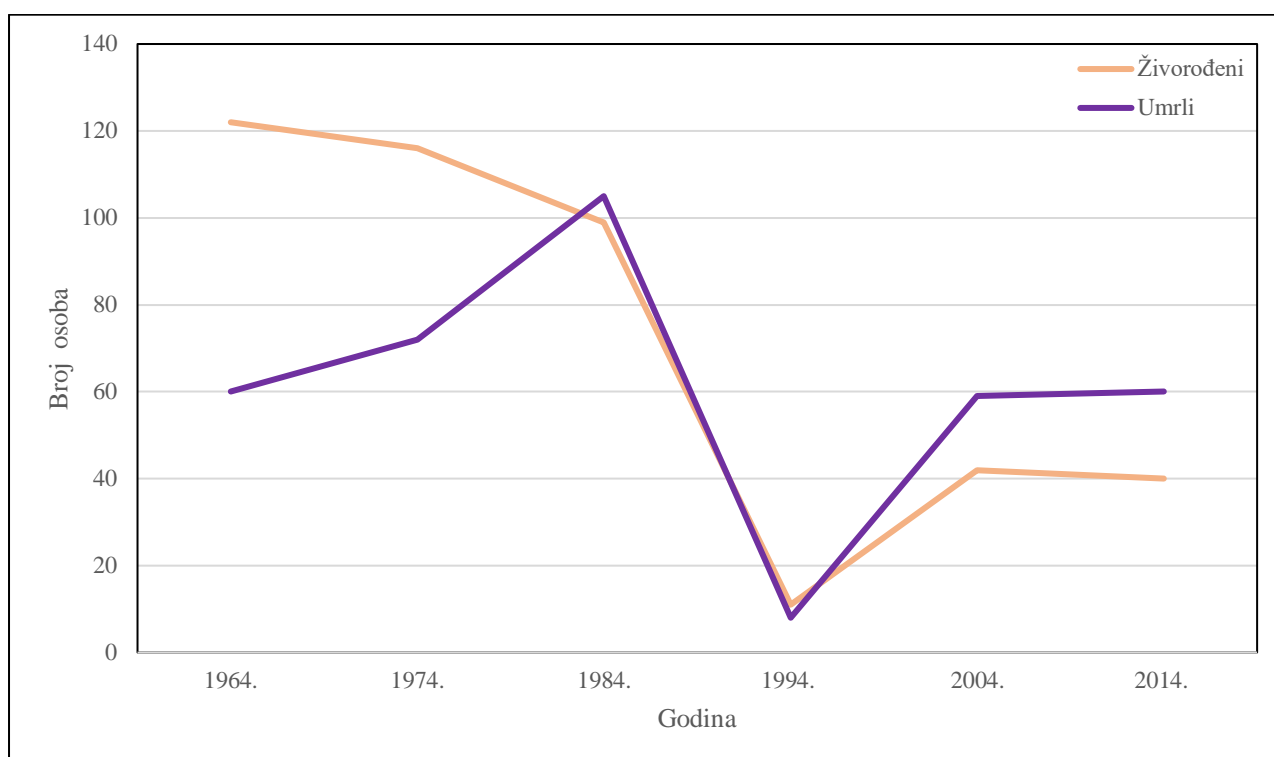


Sl. 2. Ukupno (opće) kretanje broja stanovnika općina Plitvička Jezera i Udbina 1857.-2011. godine

Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2005.; Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2011.: stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2013. (URL 1)

Specifičnost ovih dviju općina je narodnost stanovništva. Još 1991. u obje općine većinsko stanovništvo bili su Srbi (Plitvička Jezera 70% Srba i 22% Hrvata, Udbina 86% Srba i 9% Hrvata) (Bežen, 2007). Prema Popisu stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2011., taj omjer se znatno promijenio pa su Srbi sad najbrojnija nacionalna manjina u općini Plitvička Jezera (27% ili 1184 stanovnika), a u općini Udbina čine 51% stanovništva ili 958 stanovnika. Zanimljivo je da se taj postotak u općini Plitvička Jezera smanjio u odnosu na Popis 2001. godine kad je iznosio 31%, dok se u općini Udbina povećao za 8% (2001. iznosio

je 43%). Ovime se može objasniti i porast broja stanovnika u općini Udbina između navedenih popisa za 13,6%. Naime, dio srpskog stanovništva vratio se na Udbinu iz Srbije nakon što je tamo iselio poslije Vojno-redarstvene operacije Oluja. Ipak, u razgovoru s lokalnim stanovništvom i prema nekim internetskim izvorima zaključeno je da su službeni podaci o broju doseljenih Srba ipak preuveličani s obzirom na stvarno stanje (URL 13). Povećanju udjela Hrvata u obje općine doprinijelo je doseljavanje Hrvata izbjeglica iz Bosne i Hercegovine za vrijeme Domovinskog rata i nakon njega (URL 14). Sljedeća najbrojnija nacionalna manjina prema Popisu 2011. godine u obje općine su Bošnjaci (0,46% u općini Plitvička Jezera i 0,96% u općini Udbina) (URL 1).

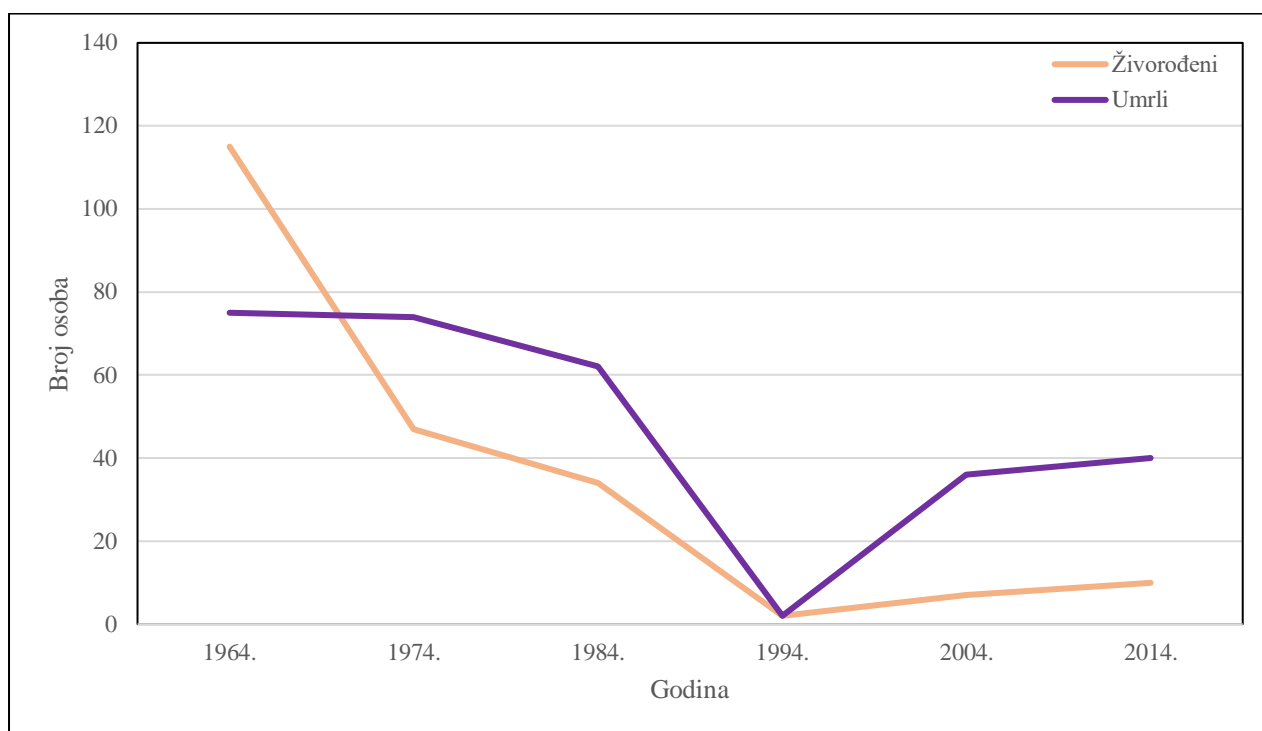


Sl. 3. Prirodno kretanje (natalitet i mortalitet) stanovništva u općini Plitvička Jezera za odabrane godine od 1964. do 2014.

Izvor: Tablice rođenih i umrlih 1964. – 2014., Državni zavod za statistiku, Zagreb

Na Slici 3. prikazano je prirodno kretanje stanovništva općine Plitvička Jezera za pedesetogodišnje razdoblje od 1964. do 2014. godine. Pad broja rođenih i porast broja umrlih vidljiv je već u prvom desetogodišnjem razdoblju od 1964. do 1974., a veće razmjere poprimio je od 1974. do 1984. kad je broj umrlih osoba premašio broj živorođenih. Podaci za ovdje prikazanu 1994. godinu, ali i za cijelo razdoblje Domovinskog rata necjeloviti su jer se i dalje ne raspolaže brojem živorođenih i umrlih osoba koje su tada živjele na okupiranom području, a područje općine Plitvička Jezera je to bilo. Matične knjige rođenih i umrlih i dalje nisu

dostupne, a pitanje je i koliko su uredno vođene. Za bivša okupirana područja postoje samo vitalni podaci za prognano stanovništvo, to jest ono koje je bilo protjerano iz svojih domova, a privremeni je smještaj našlo na slobodnim područjima države. Iako ovih slučajeva nije bilo na području Like koliko na području istočne Slavonije, valja napomenuti da su ekshumirani i identificirani iz masovnih i pojedinačnih grobnica nakon oslobođenja zemlje (vojnog u „Bljesku“ i „Oluji“ i političkog u procesu mirne reintegracije hrvatskoga Podunavlja) uvršteni su u ukupan mortalitet Hrvatske, ali nisu razvrstani po godinama (Živić, 2008).

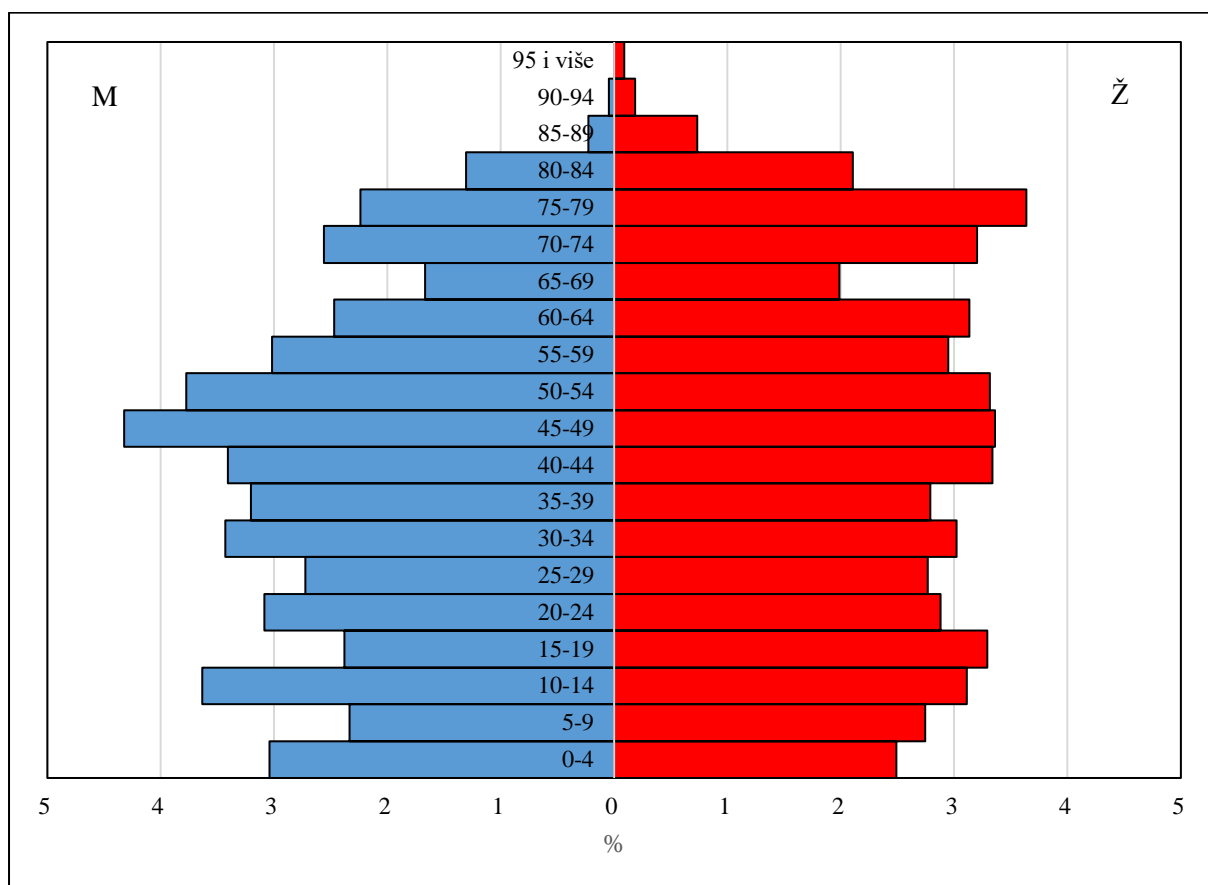


Sl. 4. Prirodno kretanje (natalitet i mortalitet) u općini Udbina za odabrane godine od 1964. do 2014.

Izvor: Tablice rođenih i umrlih 1964. – 2014., Državni zavod za statistiku, Zagreb

Na Slici 4. prikazano je prirodno kretanje stanovništva općine Udbina za pedesetogodišnje razdoblje od 1964. do 2014. godine. Za razliku od Plitvičkih Jezera, Udbina je ranije zabilježila negativno prirodno kretanje broja stanovnika odnosno broj umrlih je premašio broj rođenih već 1970-ih. Gledajući ukupno kretanje broja stanovnika (Slika 2.) gdje se broj stanovnika povećao od 2001. do 2011. i uspoređujući ga s prirodnim kretanjem stanovništva (Slika 4.), jasno je da je do povećanja došlo isključivo zbog doseljavanja stanovništva. Budući da se radi o području gdje je do Domovinskog rata živjelo većinsko srpsko stanovništvo koje je 1995. odselilo, zaključak je da se to iseljeno stanovništvo vratilo te da je utjecaj doseljavanja stanovništva iz Bosne i Hercegovine jako mali u odnosu na povratak Srba.

Statistički gledano, pozitivna migracijska bilanca trebala bi povoljno utjecati na ovaj kraj, međutim stanovništvo koje se vratilo je uglavnom starije životne dobi i ne može sudjelovati u reprodukciji.



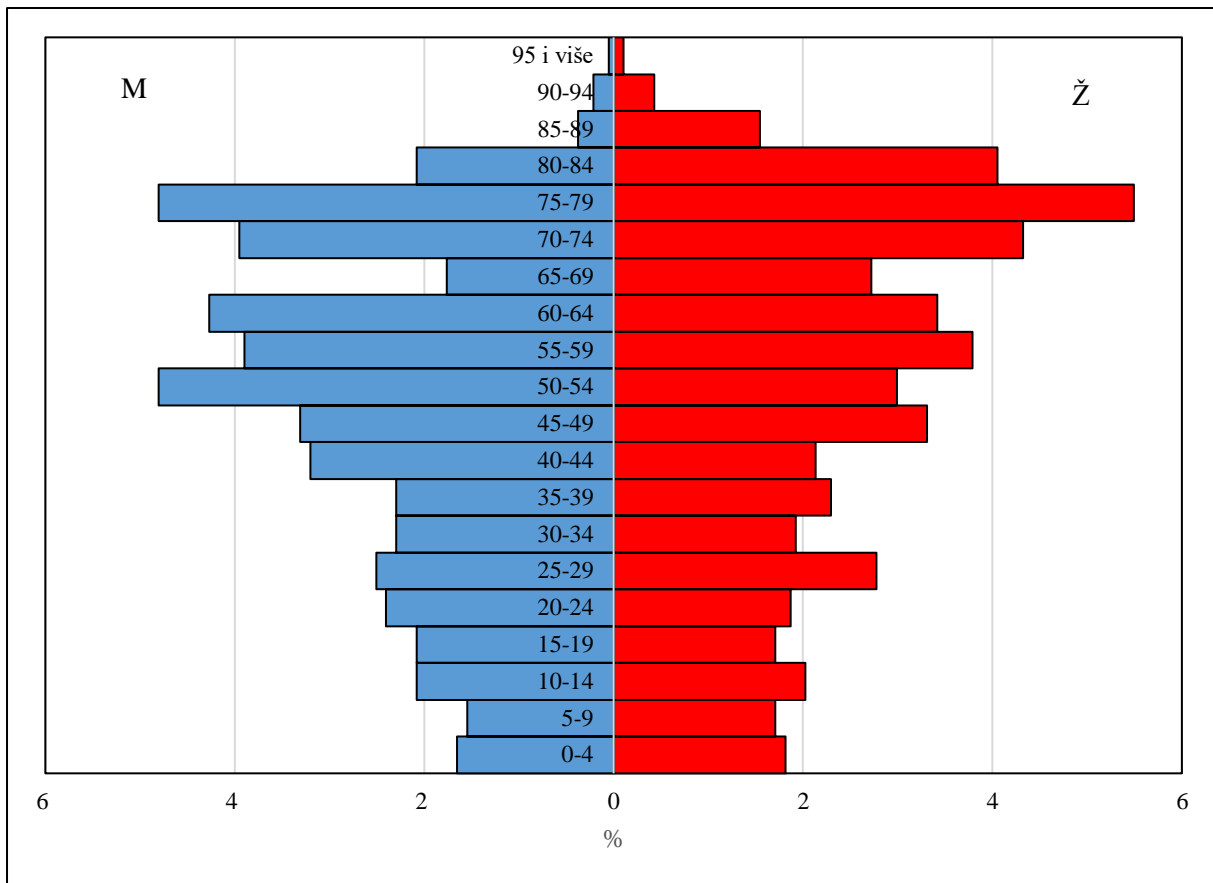
Sl. 5. Dobno-spolni sastav općine Plitvička Jezera 2011. godine

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2013 (URL 1)

Oblik dobno-spolne piramide općine Plitvička Jezera (Slika 5.) kao i općine Udbina (Slika 6.) ne iznenađuje s obzirom na to da niti jedna upravno-teritorijalna jedinica u Republici Hrvatskoj ne pripada tipu *mladost*, odnosno dobnom sastavu čiji je indeks starosti manji ili jednak 22,9 (Nejašmić i Toskić, 2015 prema Nejašmić i Toskić, 2013). Indeks starosti 2011. godine u općini Plitvička jezera iznosi 111 (niži je od indeksa starosti Republike Hrvatske koji iznosi 115) dok je u općini Udbina više od dvostruko veći i iznosi 271 što znači da u općini Plitvička Jezera na stotinu stanovnika starih do 19 godina dolazi 111 stanovnika starijih od 60, a u općini Udbina na 100 mladih čak 271 stara osoba (URL 1). Relativno nizak indeks starosti u općini Plitvička Jezera može se pripisati ostanku mlađih osoba jer je ipak ponuda poslova i zarada veća u odnosu na mnoge druge dijelove Republike Hrvatske, posebno za one sa

završenom srednjom stručnom spremom turističkog smjera (kojih je najviše s obzirom na smjerove u srednjoj školi u Korenici). Dobno-spolna piramida je u obliku urne, odnosno ima usku bazu i širok središnji dio što ukazuje na kontraktivni (stari) tip stanovništva (Turk i Jovanović, 2017). Pogranična područja Republike Hrvatske, kojima pripadaju obje općine analizirane u radu, bilježe znatno veću depopulaciju od zemlje u cjelini. Smanjenje broja stanovnika između 2001. i 2011. iznosilo je 6,3% u pograničnim područjima dok je za cijelu zemlju iznosilo 3,4%. Treba napomenuti da je općina Udbina iznimka u kojoj je u tom razdoblju zabilježen porast broja stanovnika za 13,6%, no budući da se radi o doseljavanju ratnih izbjeglica, taj porast nije vezan za natalitet u općini što se može iščitati i iz njezinog dobno-spolnog sastava (Nejašmić i Toskić, 2015). U obje dobno-spolne piramide vidljiv je manjak u dobnoj skupini 65-69 godina. Radi se o stanovništvu rođenom od 1942. do 1946. godine kada je natalitet bio smanjen zbog Drugog svjetskog rata. Također, broj žena u dobnim skupinama iznad 65 godina znatno je veći što se može pripisati, osim generalno dužem očekivanom trajanju života žena, pogibiji muškaraca u Domovinskom ratu.

Iako obje općine imaju nepovoljan dobni sastav stanovništva, ipak je on povoljniji u općini Plitvička Jezera gdje je stanovništvo mlađe u odnosu na općinu Udbina.



Sl. 6. Dobno-spolni sastav općine Udubina 2011. godine

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2013 (URL 1)

## 6. Funkcionalna opremljenost prostora

Centralne funkcije nekog naselja podrazumijevaju djelatnosti koje osim stanovništvu tog naselja, služe i stanovništvu okolnih naselja koja mu gravitiraju. Uglavnom se tu radi o djelatnostima tercijarnog i kvartarnog sektora (uprava, trgovina, zanatske usluge, zdravstvo, školstvo). U Republici Hrvatskoj, a posebno u njezinim ruralnim područjima, najznačajnija kategorija centralnih naselja su općinska središta kao lokalni i područni centri. Općinska središta često privlače stanovništvo okolnih naselja, upravo zbog funkcija koje imaju pa se tako broj stanovnika u okolini smanjuje dok u središnjem naselju raste. Izvrstan primjer je ukupan porast broja stanovnika u Hrvatskoj od 1948. do 1971. godine za 17%, a istovremeno je porast broja stanovnika u općinskim središtima iznosio 88%. Takav trend, iako manjeg intenziteta, nastavio se i od 1971.-1991. kad su općinska središta zabilježila porast broja stanovnika za 34%. Važno je spomenuti da je Gorska Hrvatska imala najmanji porast broja stanovnika u općinskim središtima, a iznosio je 18% (Malić, 1991). Snaga i karakter centralnih naselja mijenjaju se skupa s društveno-gospodarskim razvojem. Posebno se to vidi u posljednjih 20-ak godina kad se neke djelatnosti poput školstva i zdravstva počinju privatizirati, trgovački centri i supermarketi se premještaju na rub grada i u njegovu okolicu, a dostupnost interneta i usluga koje se putem njega mogu obaviti (pr. mobilno bankarstvo, e-Građani i sl.) svakako su doprinijele promjeni logike lokacije centralnih naselja (Radeljak Kaufmann, 2015). U ovom istraživanju analizirano je 6 osnovnih tipova funkcija (prema Lukić, 2012): uprava, obrazovanje, zdravstvo, opskrba, financijsko poslovanje, pošta i telekomunikacije. Prema dostupnim podacima, analizirane su lokacije pojedinih objekata, a analiza je provedena početkom studenog 2019. godine.

Jedino naselje 5. reda opremljenosti su Plitvička Jezera. Valja spomenuti da se ovo naselje može podijeliti na Plitvička Jezera i Mukinje, iako se prema podacima Državnog zavoda za statistiku radi o samo jednom naselju. Ipak, u svijesti lokalnog stanovništva podjela postoji pa se tako na Mukinjama smjestilo stanovništvo, a u Plitvičkim Jezerima isključivo objekti vezani za nacionalni park. Tako se u Plitvičkim Jezerima nalaze banka i 2 bankomata Privredne banke Zagreb, pošta i prodavaonica/suvenirnica. U naselju Mukinje nalazi se Osnovna škola Plitvička Jezera (pri kojoj su područne škole Smoljanac i Vaganac), liječnik opće prakse te veća prodavaonica. Osim funkcija potrebnih da bi naselje bilo 5. reda opremljenosti, ovdje se nalazi više ugostiteljskih i smještajnih objekata (od kojih veličinom valja izdvojiti hotele Jezero, Bellevue i Plitvice), 2 frizerska salona, teretana i kuglana i dječji vrtić Vidra (URL 6, URL 7, URL 9, URL 10, URL 11).

Jedino naselje 4. reda opremljenosti u ove dvije općine je Udbina. Tu se nalazi bankomat Privredne banke Zagreb, pošta, jedna veća prodavaonica, mesnica, Osnovna škola Kralja Tomislava, liječnik opće prakse, ordinacija dentalne medicine, ljekarna i sjedište općine (URL 6, URL 8, URL 10, URL 11). Valja spomenuti da se u naselju Udbina nalazi još i Dječji vrtić Medo, Dom za starije i nemoćne osobe, Dobrovoljno vatrogasno društvo, Šumarija, benzinska postaja INA, Vojarna Udbina te nekoliko ugostiteljskih objekata (URL 11).

Naselje 3. reda opremljenosti je Korenica. U Korenici se nalaze: Osnovna škola dr. Franje Tuđmana i Srednja škola Plitvička Jezera, Dom zdravlja Korenica s 2 liječnika opće prakse i ordinacijom dentalne medicine (pedijatrijski i ginekološki pregledi obavljaju se 2 puta mjesečno temeljem ugovora s Općom bolnicom Gospić), ljekarna, poštanski ured, poslovnica i bankomat Privredne banke Zagreb, bankomat Erste i Karlovačke banke, poslovnica FINA-e, sjedište općine, 2 supermarketa, 2 manje prodavaonice mješovite robe te 3 prodavaonice neprehrambenih proizvoda. U Korenici se još nalazi učenički dom, javni bilježnik, policijska postaja (pod čijom je nadležnošću općina Udbina), ispostava Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje, ispostava Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje (koja trenutno ne posluje), Turistička zajednica općine Plitvička Jezera, veterinarska ambulanta, Šumarija, benzinska postaja INA te više ugostiteljskih i smještajnih objekata (URL 8, URL 12).

Tab. 4. Opremljenost naselja centralnim funkcijama – općina Plitvička Jezera i Udbina

| Stupanj opremljenosti naselja centralnim funkcijama       | Funkcije  |
|---|---|
| <b>Naselja 5. reda opremljenosti:</b><br>Plitvička Jezera | područna ili osnovna škola<br>doktor opće/obiteljske medicine<br>poštanski ured<br>prodavaonica<br>Eventualne funkcije: bankomat; sjedište općine   |
| <b>Naselja 4. reda opremljenosti:</b><br>Udbina           | - osnovna škola<br>- doktor opće/obiteljske medicine<br>- ljekarna<br>- stomatolog<br>- poštanski ured<br>- u pravilu dvije ili više klasičnih prodavaonica ili supermarketa<br>- u pravilu bankomat<br>- u pravilu sjedište grada ili općine<br>Eventualne funkcije: poslovnica banke ili FINA-e |

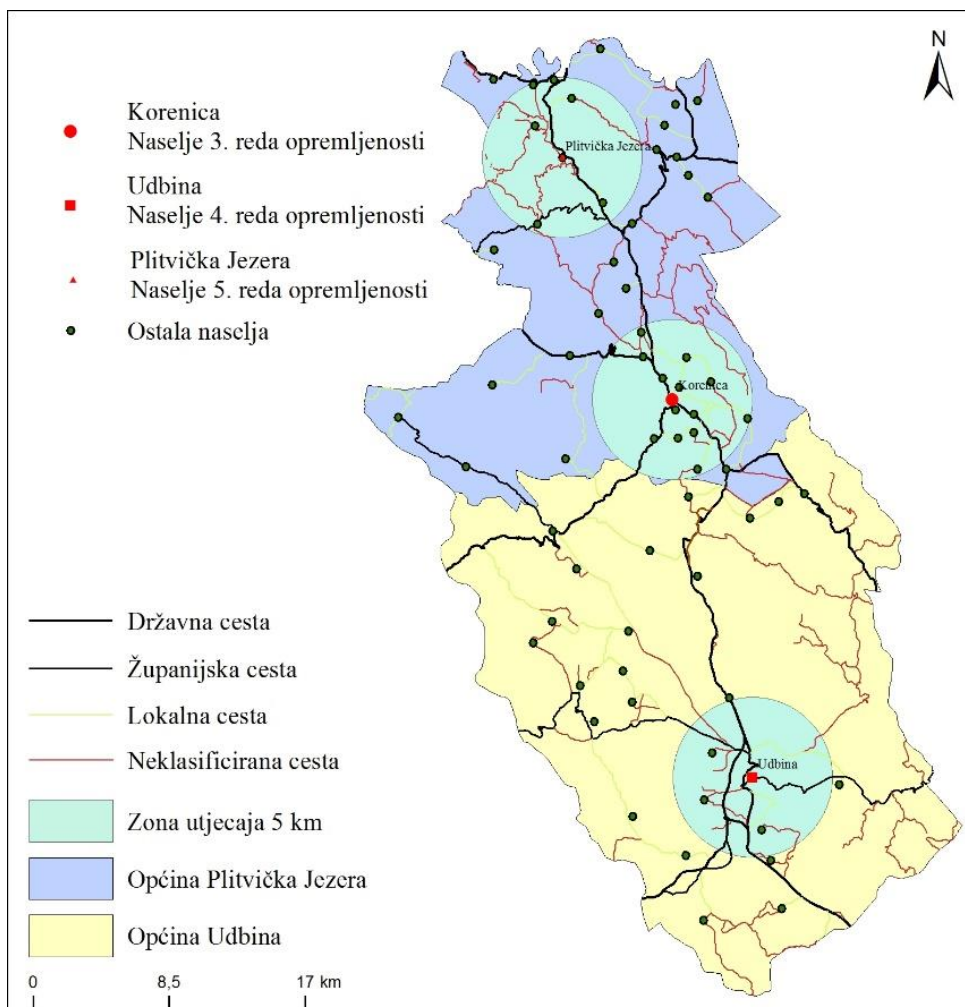


|  |   |
|--|---|
| <p><b>Naselja 3. reda opremljenosti:</b></p> <p>Korenica</p> | <ul style="list-style-type: none"> <li>- osnovna škola</li> <li>- u pravilu srednja škola</li> <li>- dom zdravlja ili dva i više doktora opće/obiteljske medicine</li> <li>- u pravilu ginekolog i/ili pedijatar</li> <li>- ljekarna</li> <li>- stomatolog</li> <li>- poštanski ured</li> <li>- više prodavaonica, u pravilu jedan ili više supermarketa ili hipermarket</li> <li>- bankomat</li> <li>- poslovnica banke, u pravilu i FINA-e</li> <li>- sjedište grada ili općine</li> </ul> <p>Eventualne funkcije: prekršajni i/ili općinski sud.</p> |
|--|---|

Izvor: Lukić, 2012; Radeljak Kaufmann, 2015

S obzirom na površinu promatranog prostora od ukupno 1153 km<sup>2</sup>, samo 3 naselja s određenim redom opremljenosti (i to ne više od 3. reda) su zaista malo. Ipak, kad se razmotri broj stanovnika na toj površini koji iznosi 6247 (čime se dobije gustoća naseljenosti od 5 stanovnika po km<sup>2</sup>) i činjenica da je stanovništvo uglavnom grupirano u tim naseljima ili njihovoj okolici, postavlja se pitanje je li uopće moguće i potrebno umjetno stvoriti neke nove centre udaljenije od Korenice, Udbine i Plitvičkih Jezera. U svakom slučaju, život stanovništva udaljenijih naselja bio bi znatno olakšan kada bi im bila dostupna barem manja prodavaonica ili pokretna trgovina, kao osnovna funkcija centralnog naselja. Primjer naselja udaljenog od centralnog naselja je Podlapača u općini Udbina čije stanovništvo po osnovne namirnice mora odlaziti u 18 km udaljenu Udbinu.

Na sljedećem kartografskom prikazu (Slika 7.) prikazana su 3 centralna naselja sa zonom utjecaja 5 kilometara zračne udaljenosti oko njih. Od ukupno 67 naselja u općinama, samo se njih 25 nalazi u zoni utjecaja od 5 kilometara od naselja određenog reda opremljenosti.



Sl. 7. Prikaz naselja s određenim redom opremljenosti i njihovom zonom utjecaja

Izvor: autorska izrada prema podacima Registra prostornih jedinica Državne geodetske uprave

U Tablici 5. vidljivo je kako opremljenost naselja utječe na broj stanovnika. U Korenici kao naselju 3. reda opremljenosti smjestilo se čak 40% stanovništva općine Plitvička Jezera što uz 7% smještenih u naselju Plitvička Jezera kao naselju 5. reda opremljenosti čini gotovo polovicu stanovništva. Sljedeća 2 naselja po broju stanovnika i jedina s više od 200 stanovnika u općini Plitvička Jezera su Jezerce (246) i Smoljanac (245) koja zajedno čine nešto više od 11% stanovništva općine. Jezerce se nalazi oko 2 km južnije od Ulaza 2 u nacionalni park, odnosno odmah uz naselje Plitvička Jezera što znači da su mu funkcije naselja Plitvička Jezera u neposrednoj blizini, a Smoljanac je smješten 4 km sjevernije od Ulaza 1 u nacionalni park te ima područnu školu, trgovinu i bankomat što mu osigurava određenu opremljenost.

U naselju Udbina, u istoimenoj općini, smjestilo se čak 51% njezinog stanovništva. Od ostalih naselja, najveće i jedino s preko 100 stanovnika je Bunić (133 stanovnika) u kojem živi 7% stanovništva Udbine. Bunić se nalazi na pola puta između Korenice i Udbine pa je za

očekivati da mještani većinu usluga zadovoljavaju upravo u Korenici koja je naselje višeg reda od Udbine (URL 1).

Tab. 5. Naselja prema opremljenosti, broj stanovnika i udio u ukupnom broju stanovnika općine u kojoj se naselje nalazi

| Skupina naselja prema opremljenosti | Naziv naselja    | Broj stanovnika 2011. godine | Udio u ukupnom broju stanovnika općine u kojoj se nalazi |
|-------------------------------------|------------------|------------------------------|--|
| Naselje 3. reda                     | Korenica         | 1766                         | 40%  |
| Naselje 4. reda                     | Udbina           | 960                          | 51%  |
| Naselje 5. reda                     | Plitvička Jezera | 315                          | 7%   |

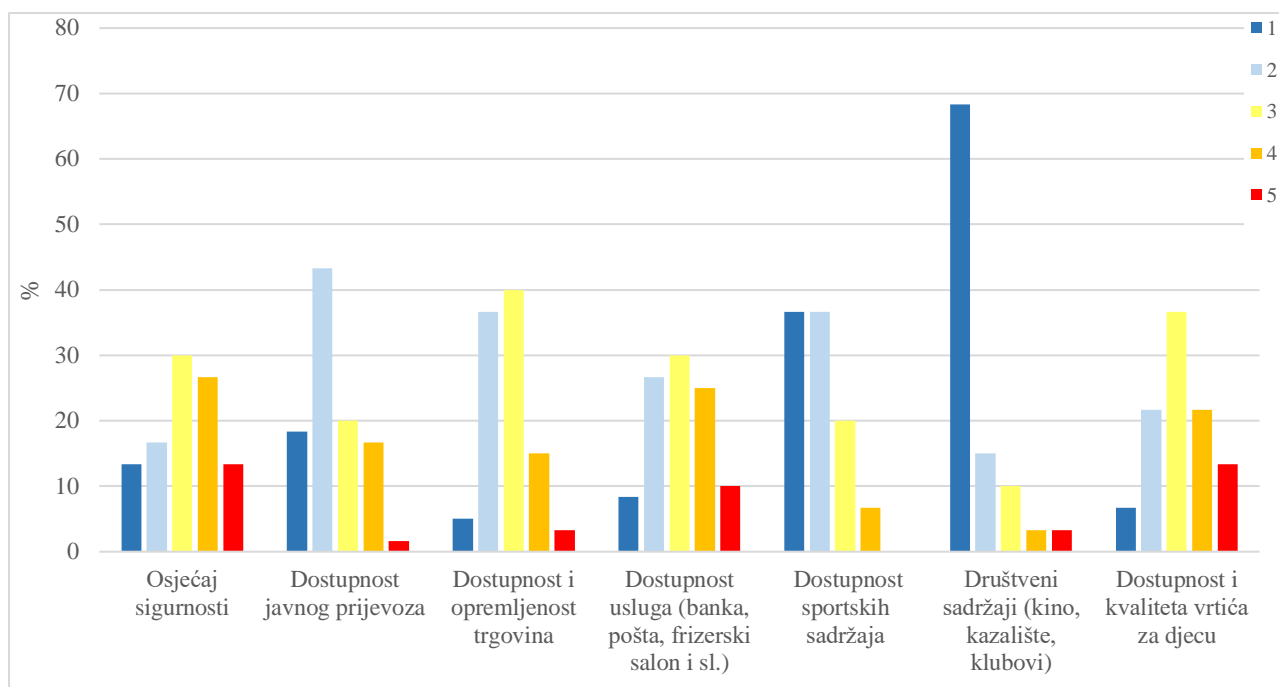
Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2011.: stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2013.

## 7. Rezultati anketnog istraživanja

### 7.1 Općina Plitvička Jezera

U ispunjavanju ankete sudjelovalo je 60 ispitanika, od toga 58% žena i 42% muškaraca. Prosječna dob ispitanika iznosi 39 godina, od čega je 17 ispitanika starije od 45 godina, a ostalih 43 mlađe. Najmlađa ispitana osoba ima 18, a najstarija 67 godina. Ovakav rezultat može se pripisati većoj volji mlađeg stanovništva za ispunjavanjem ankete. Najviše ispitanih ima završenu srednju školu (62%), slijede ispitanici sa završenom višom školom/preddiplomskim studijem/stručnim studijem (22%), zatim oni sa završenim diplomskim studijem/umjetničkom akademijom (8%), osnovnom školom (5%) te magisterijem odnosno doktoratom (3%).

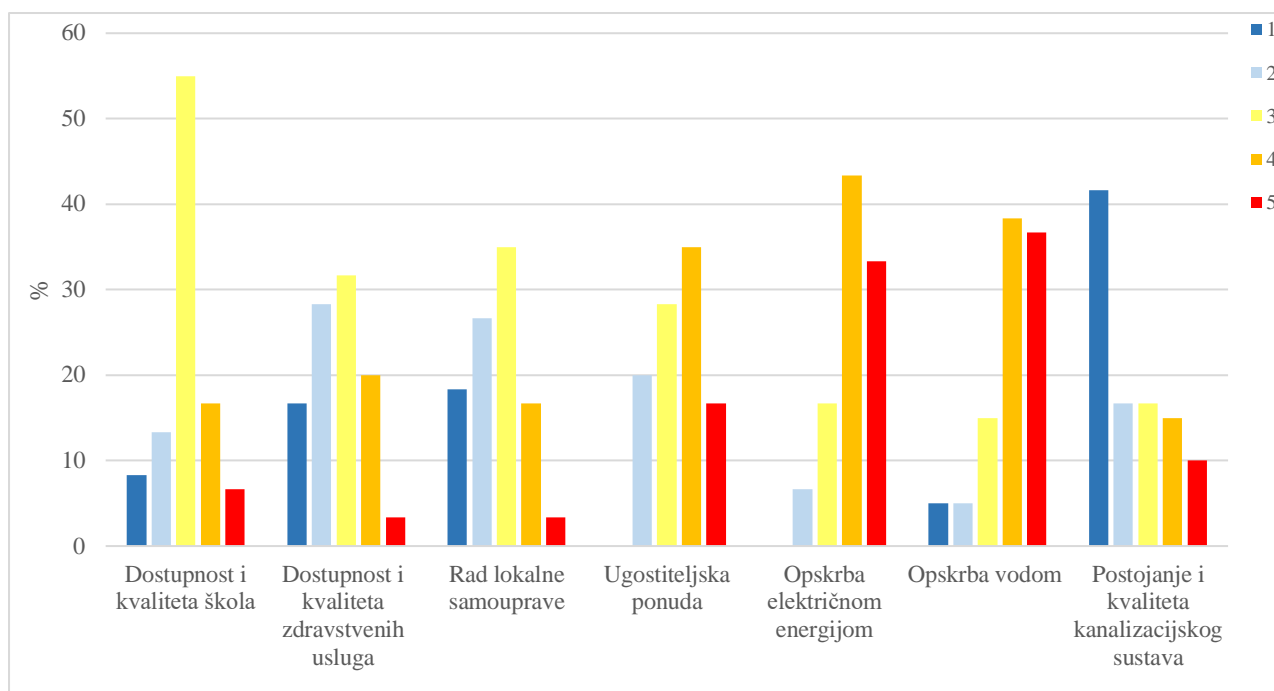
Prvo pitanje u anketnom upitniku bilo je u obliku Likertove skale s 14 tvrdnji koje su ispitanici trebali, s obzirom na njihovo zadovoljstvo njima, označiti ocjenom od 1 do 5. Slika 8. prikazuje prvih 7, a Slika 9. sljedećih 7 tvrdnji od kojih je najveće nezadovoljstvo izazvala ona vezana za društvene sadržaje gdje je 68% ispitanih odgovorilo da je potpuno nezadovoljno njima te je prosječna ocjena za nju 1,6. Dostupnost sportskih sadržaja također izaziva nezadovoljstvo kod ispitanika te je 37% njih izjavilo da su ili potpuno nezadovoljni ili više nezadovoljni nego zadovoljni njihovom dostupnošću (prosječna ocjena 2,0). Dostupnost javnog prijevoza dobila je prosječnu ocjenu 2,4. Razlog tomu je što javni prijevoz među naseljima općine ne postoji, odnosno postoji za određene skupine građana (zaposlenike nacionalnog parka u vrijeme smjena te školski autobus za učenike). Jedini autobusni prijevoz koji može poslužiti stanovništvu za odlazak do sjedišta općine, Korenice (ili Slunja u drugoj županiji), su autobusne linije koje prometuju između sjevera i juga Hrvatske.



Sl. 8. Zadovoljstvo ispitanika općine Plitvička Jezera navedenim tvrdnjama u % (1 - potpuno sam nezadovoljan/na, 2 - više sam nezadovoljan/na nego zadovoljan/na, 3 - niti sam zadovoljan/na niti nezadovoljan/na, 4 - više sam zadovoljan/na nego nezadovoljan/na, 5 – potpuno sam zadovoljan/na)

Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja

Postojanje i kvaliteta kanalizacijskog sustava jednako je ocijenjena, a razlog tako niskoj ocjeni je nepostojanje kanalizacijskog sustava, osim u Korenici koja iako ima kanalizacijski sustav, nema uređaj za pročišćavanje otpadnih voda. S obzirom na broj turista i noćenja te probleme s kojima se uža zona nacionalnog parka suočava upravo radi otpadnih voda, nezadovoljstvo ispitanika je neupitno. Rad lokalne samouprave dobio je srednju ocjenu 2,6, zatim slijedi dostupnost i kvaliteta zdravstvenih usluga s 2,7 i dostupnost i opremljenost trgovina s 2,8. Dostupnošću usluga poput banke i pošte stanovništvo je niti zadovoljno niti nezadovoljno, kao i dostupnošću i kvalitetom škola pa su prosječne ocjene za ove dvije tvrdnje 3,0. Dostupnost i kvaliteta vrtića za djecu te osjećaj sigurnosti prosječno su ocijenjeni s 3,1, ugostiteljska ponuda s 3,5, a najviše ocjene (4,0) dobile su opskrba električnom energijom i opskrba vodom.

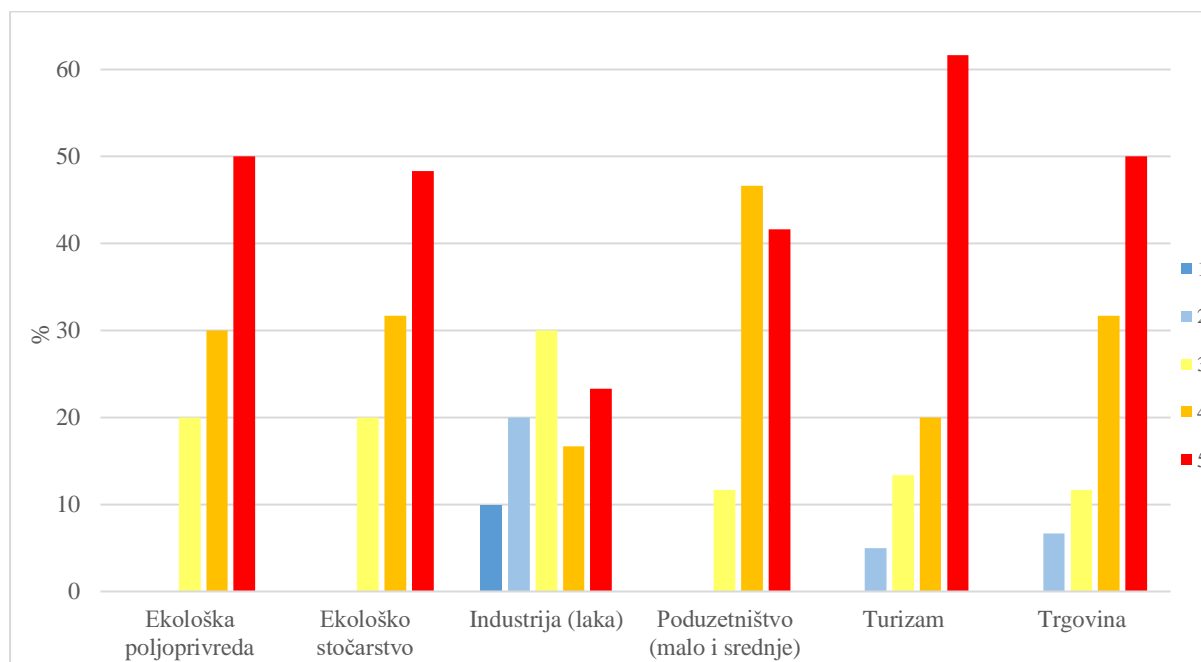


Sl. 9. Zadovoljstvo ispitanika općine Plitvička Jezera navedenim tvrdnjama u % (1 - potpuno sam nezadovoljan/na, 2 - više sam nezadovoljan/na nego zadovoljan/na, 3 - niti sam zadovoljan/na niti nezadovoljan/na, 4 - više sam zadovoljan/na nego nezadovoljan/na, 5 – potpuno sam zadovoljan/na)

Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja

Sljedeće pitanje je otvorenog tipa i glasi „Čime ste najviše zadovoljni vezano za život u Općini?“. Najčešći odgovori na njega bili su vezani za prirodne ljepote općine Plitvička Jezera (20 odgovora) te mogućnost bavljenja turizmom (18 odgovora). Još neki od odgovora koje je dalo više ispitanika su mir u ruralnom području, niski troškovi života te ugostiteljska ponuda. Po jedan ispitanik spomenuo je i dobar prometni položaj, veliku ponudu sezonskih poslova i međuljudske odnose. Na pitanje „Čime ste najviše nezadovoljni vezano za život u Općini?“ bilo je mnogo više odgovora, a najčešći, koji se ponovio 13 puta odnosio se na nedostatak društvenih, kulturnih i općenito zabavnih sadržaja. Slijedi, sa 7 odgovora, nemogućnost pronalaska stalnog posla jer je većina poslova vezana za turističku sezonu, zatim sa 6 odgovora prolazak ilegalnih migranata prostorom općine što stvara osjećaj nesigurnosti. Po 5 odgovora bilo je vezano za slabo ulaganje u život djece i mladih obitelji te nedostatak sportskih sadržaja. Nedostatak trgovina (ne samo prehrambenim proizvodima) i loša politička situacija problem je za po 3 ispitanika, kao i loša infrastruktura (najviše cestovna). Ostali odgovori koji su se pojavljivali su: nepostojanje javnog prijevoza, nemogućnost pronalaska posla u struci, loša

zdravstvena zaštita (većina pregleda mora se obaviti u Gospiću, Karlovcu ili u još udaljenijim gradovima) te pasivnost lokalne zajednice i neiskorištenost resursa.



Sl. 10. Mišljenje građana o važnosti razvijanja pojedinih djelatnosti za budući razvoj općine Plitvička Jezera (1 – potpuno je nevažno, 2 – više je nevažno nego važno, 3 – niti je važno niti nevažno, 4 – više je važno nego nevažno, 5 – vrlo je važno)

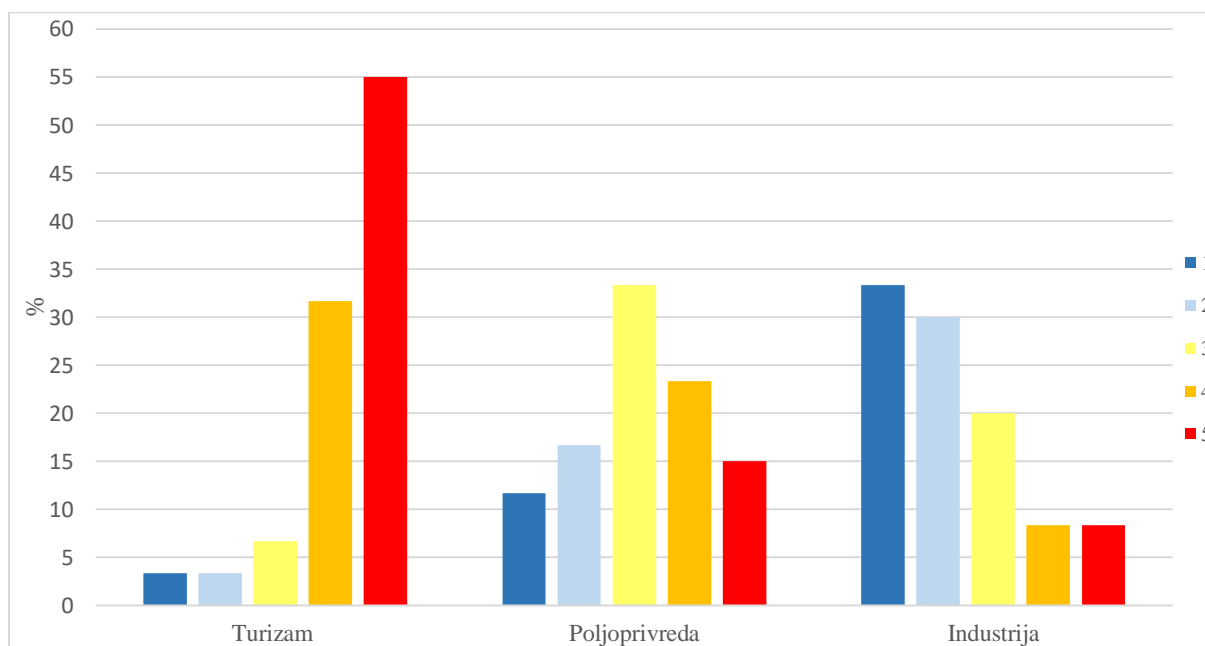
Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja

Prethodni grafikon (Slika 10.) prikazuje mišljenje građana o tome koliko je važno razviti pojedine djelatnosti kako bi se Općina u budućnosti nastavila razvijati. Najviše ispitanika, njih 62%, turizam smatra vrlo važnim, a najmanje, njih 23%, industriju smatra vrlo važnom za budući razvoj. Ekološka poljoprivreda (poljodjelstvo), stočarstvo i trgovina podjednako su važni nakon čega slijedi malo i srednje poduzetništvo. Industrija je očigledno nešto što ispitanike iz općine Plitvička Jezera ne privlači i u čemu oni ne vide potencijal za razvoj (ona je ujedno i jedina djelatnost koja je od nekoliko ispitanika dobila ocjenu 1 – potpuno je nevažno) već prednost daju djelatnostima koje je lako uklopiti s već razvijenim turizmom.

Pitanje broj 5 otvorenog je tipa i glasi „Čime bi se po vašem mišljenju mogla povećati kvaliteta života u Općini?“. Definitivno najčešći odgovor je postojanje društvenih, kulturnih i sportskih sadržaja. Ovakav odgovor je očekivan s obzirom na odgovore na 1. i 3. pitanje. Sljedeći najčešći odgovor je mogućnost zaposlenja na neodređeno radno vrijeme što ukazuje na sezonalnost poslova. Razvoj djelatnosti osim turizma također se našao među najčešćim odgovorima, a prati ga otvaranje trgovina. Dalje su ispitanici navodili: viši prihodi i niži

troškovi života, zapošljavanje radnika iz općine kako bi se zadržalo stanovništvo, suradnja lokalne vlasti i stanovnika, veća aktivnost i doprinos zajednici od strane stanovništva, ulaganje u Dom zdravlja kako bi se što više pretraga moglo obaviti u njemu i sl.

Sljedeći grafikon (Slika 11.) prikazuje odgovore na 6. pitanje: „Neovisno o prihodima od navedenih djelatnosti, izrazite na ljestvici od 1 – 5 (1 – definitivno se ne bih time bavio/la, 2 – vjerojatno se ne bih time bavio/la, 3 – niti bih niti ne bih se time bavio/la, 4 – vjerojatno bih se time bavio/la, 5 – sigurno bih se time bavio/la) kolika je Vaša želja za bavljenjem njima“. Iz grafikona se jasno može iščitati da ispitanici iz općine Plitvička Jezera nemaju veću želju baviti se bilo čime osim turizmom kojim bi se neovisno o prihodima sigurno bavilo 55% ispitanih, poljoprivredom 15%, a industrijom 8%. S druge strane da se sigurno ne bi bavili industrijom izjavilo je 33% ispitanih, poljoprivredom 12%, dok je taj postotak gotovo beznačajan za turizam i iznosi 3%. Ovakav rezultat može se pripisati tradiciji bavljenja turizmom u ovom kraju i tome što su poslovi vezani za turizam relativno lakši i „čišći“ od onih vezanih za poljoprivredu i industriju, a zarada moguće veća.



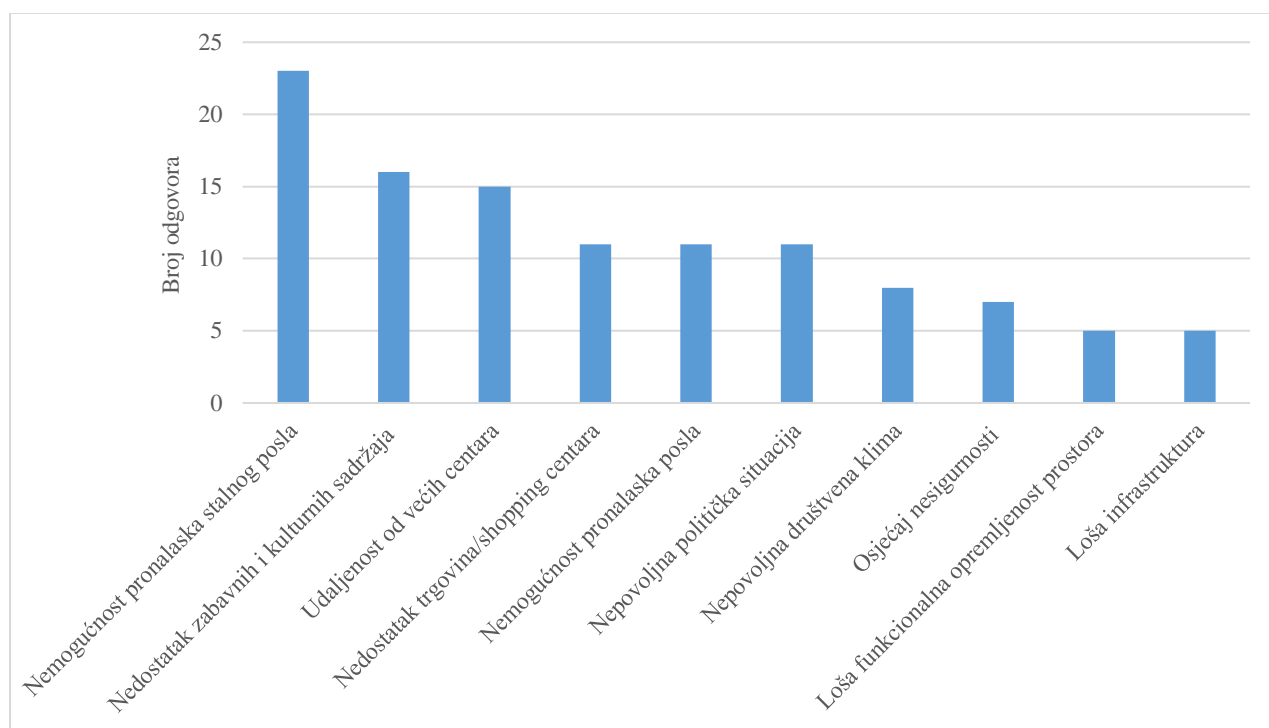
Sl. 11. Želja stanovništva za bavljenje navedenim djelatnostima, neovisno o prihodima od njih (1 – sigurno se ne bih time bavio/la, 2 – vjerojatno se ne bih time bavio/la, 3 – niti bih niti ne bih se time bavio/la, 4 – vjerojatno bih se time bavio/la, 5 – sigurno bih se time bavio/la)

Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja



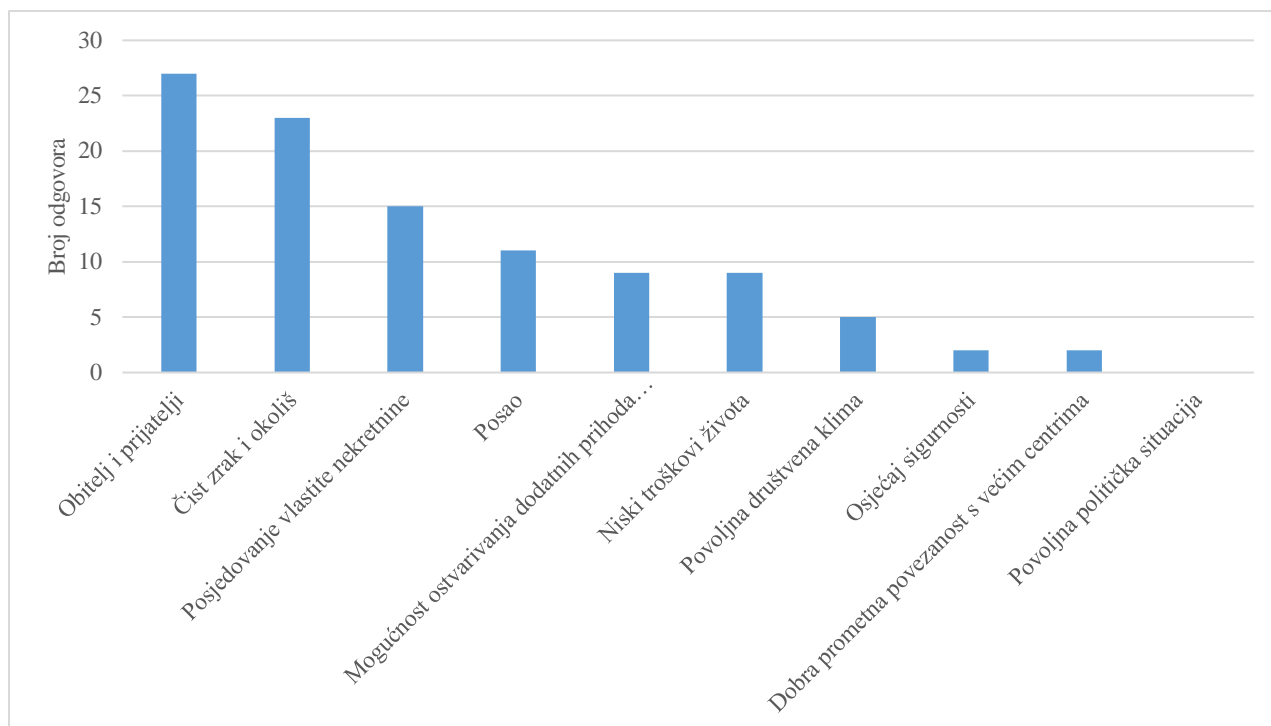
Na 7. pitanje koje je glasilo „Koliko dugo živite u Općini?“ 67% ispitanih odgovorilo je cijeli život, 28% više od 10 godina, ali ne cijeli život, 3% 5-10 godina i 2% 1-5 godina. Sljedeće pitanje namijenjeno je onima koji su se u Općinu doselili, a glasi: „Ukoliko ste u Općinu doselili, koji je bio razlog?“ na što je 12 od 20 ispitanika odgovorilo posao, 8 udaja/ženidba dok želja za životom u ruralnom prostoru nije privukla niti jednog ispitanika. Na 9. pitanje koje glasi: „U Općinu ste doselili iz:“ 11 od 20 ispitanih odgovorilo je druge županije, 4 druge općine unutar Ličko-senjske županije te 5 inozemstva. Pitanje o namjeri ostanka je podijelio ispitanike na pola, odnosno 50% njih je na pitanje „Namjeravate li ostati živjeti u Općini?“ odgovorilo da, a 50% ne ili ne znam (od čega 47% ne znam). Sljedeće pitanje na koje se tražio odgovor od onih koji su na pitanje o namjeri ostanka odgovorili ne ili ne znam ticalo se toga kamo ispitanici žele preseliti. Na ovo pitanje njih 16 od 30 odgovorilo je u drugu županiju unutar Republike Hrvatske, a 14 od 30 izabralo je inozemstvo kao moguće odredište migracije dok nitko nije izabrao neko drugo mjesto unutar Ličko-senjske županije.

Pitanja 12. i 13. zatvorenog su tipa s mogućnošću višestrukog odabira odgovora. Motivi za odlazak iz Općine traženi su u 12. pitanju, a za ostanak u 13. Na sljedećem grafikonu (Slika 12.) prikazani su motivi za odlazak iz općine Plitvička Jezera, a na onom iza njega motivi za ostanak (Slika 13.)



Sl. 12. Najveći motivi za odlazak iz općine Plitvička Jezera

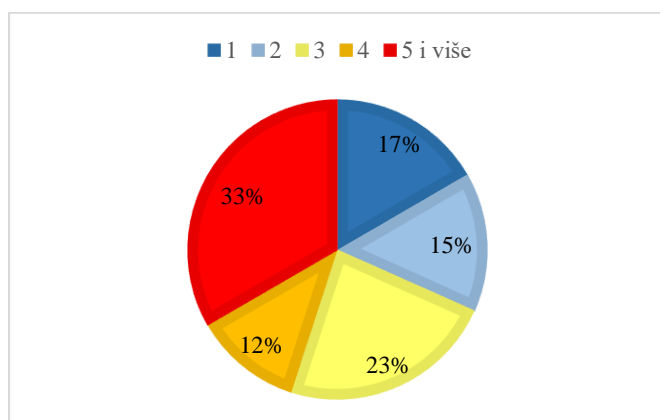
Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja



Sl. 13. Najveći motivi za ostanak u općini Plitvička Jezera

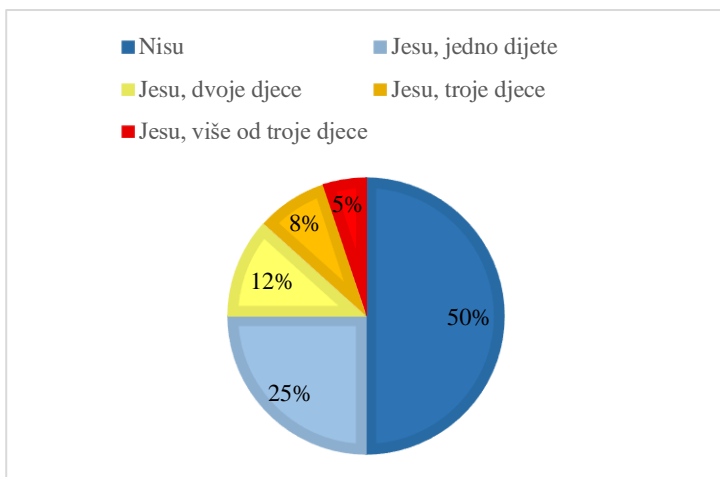
Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja

Sljedeća grupa pitanja (od 14. do 22.) tiče se osnovnih podataka o ispitanicima. Prvo takvo pitanje je o broju članova u kućanstvu nakon čega slijedi pitanje o broju djece (osoba mlađih od 18 godina) u kućanstvu. U općini Plitvička Jezera najviše je kućanstava s 5 ili više članova (33%) (Slika 14.) i to ne nužno zbog većeg broja djece u njima već zbog suživota nekoliko generacija u istom kućanstvu, odnosno postojanja proširenih obitelji. Na to ukazuje i podatak o djeci kao članovima kućanstva gdje je čak 50% ispitanih odgovorilo da djeca nisu članovi njihovog kućanstva (Slika 15.).



Sl. 14. Broj članova u kućanstvu ispitanika u općini Plitvička Jezera

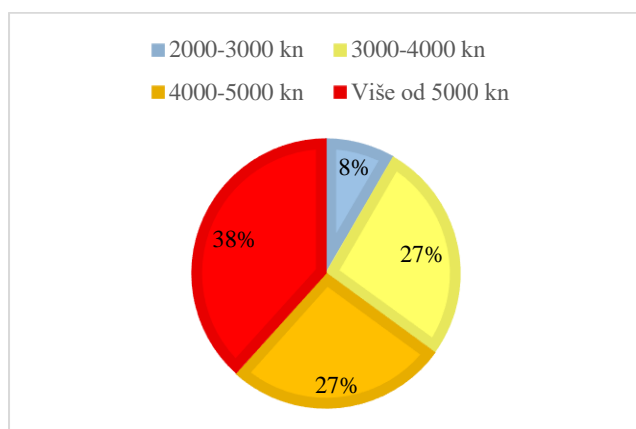
Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja



Sl. 15. Odgovori na pitanje „Jesu li članovi Vašeg kućanstva djeca?“

Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja

Kod pitanja o mjesečnim prihodima po članu kućanstva, najviše ispitanih odgovorilo je da su im prihodi viši od 5000 kuna (38%) dok niti jedan ispitanik nije odgovorio da su mu prihodi niži od 2000 kuna (Slika 16).



Sl. 16. Mjesečni prihodi po članu kućanstva

Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja

Službeni radni status za najviše ispitanih, njih 47%, je zaposlen/a na puno radno vrijeme nakon čega slijede povremeno zaposleni (sezonski radnici) s 30%, dok je ostalih skupina (studenata/učenika, umirovljenika, zaposlenih na nepuno radno vrijeme, povremeno zaposlenih i nezaposlenih) manje od 10% po skupini. U sljedećem pitanju najviše ispitanika odgovorilo je da se bave djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (15 od 48 odgovora) te ostalim djelatnostima (od kojih je najviše njih vezano za turizam). S puno manje ispitanika slijede javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje te umjetnost, zabava i rekreacija. Još su ispitanici navodili i stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti te trgovinu na veliko i

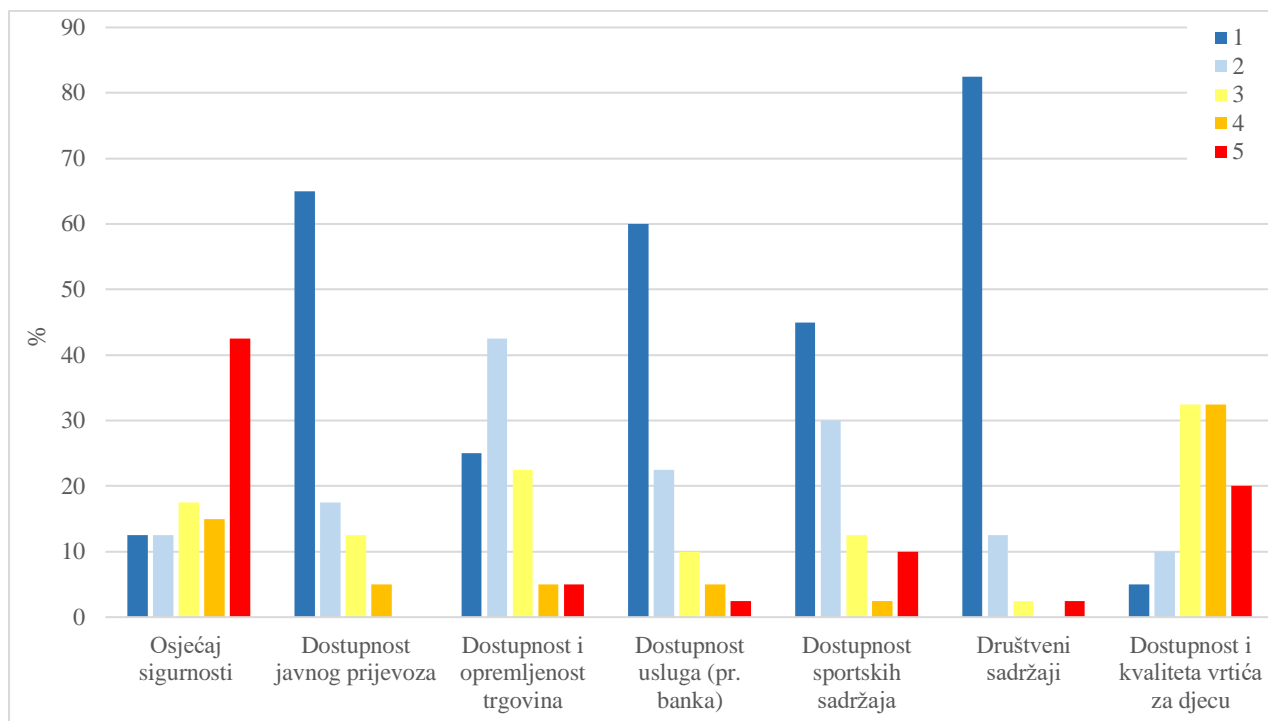
malo. Na pitanje ostvaruju li prihode iz drugih djelatnosti osim plaće/mirovine, 34% ispitanih odgovorilo je da, većinom od iznajmljivanja smještaja, a jedna ispitanica osoba odgovorila je da dodatne prihode ostvaruje, osim od iznajmljivanja smještaja, i od prodaje proizvoda iz svog OPG-a.

## 7.2 Općina Udbina

U istraživanju provedenom na 40 ispitanika sudjelovalo je 55% muškaraca i 45% žena. Prosječna dob ispitanika iznosi 43 godine. Najmlađa ispitanica osoba ima 18, a najstarija 75 godina. Više ispitanika, odnosno njih 23 se našlo u dobnim skupinama mlađim od 45 godina dok je ostalih 17 starije od 45. S obzirom na dobnu strukturu stanovništva Udbine u kojem prevladava zrelo i staro stanovništvo, ovakav rezultat može se pripisati većoj volji mlađeg stanovništva za sudjelovanjem u ispunjavanju ankete. Najviše ispitanih, 68% izjavilo je da ima završenu srednju školu, potom s 13% slijede ispitanici sa završenom osnovnom školom i oni sa završenom višom školom ili preddiplomskim odnosno stručnim studijem. Dvije osobe, što čini 5% ispitanih, navele su da nemaju završenu osnovnu školu, a samo jedna osoba da ima završen diplomski studij.

Sljedeća 2 grafikona (Slika 17. i Slika 18.) prikazuju zadovoljstvo stanovnika općine Udbina tvrdnjama navedenim u Likertovoj skali. Uvjerljivo najveće nezadovoljstvo stanovništvo osjeća prema postojanju društvenih sadržaja poput kina i kazališta te je tu tvrdnju preko 80% ispitanih ocijenilo s „potpuno sam nezadovoljan/na“ odnosno ocjenom 1 čime je ta tvrdnja ostvarila prosječnu ocjenu 1,3. Ovakav rezultat ne čudi s obzirom na to da je najbliže kino u Zadru, a kazalište u Gospiću što je, posebno osobama koje ne posjeduju osobni automobil, vrlo nedostupno. To potvrđuje i sljedeća stavka kojom je potpuno nezadovoljno 65% ispitanika - javni prijevoz. Osim autobusnih linija koje prometuju Državnom cestom 1 prema jugu ili sjeveru Hrvatske, drugog javnog prijevoza nema. Na nedostupnost javnog prijevoza nadovezuje se i 60% ispitanika potpuno nezadovoljnih dostupnošću usluga poput banke, pošte i frizerskog salona. U cijeloj općini Udbina samo je jedna pošta, u Udbini, a najbliža banka i frizerski salon nalaze se u Korenici do koje je bez osobnog automobila teško doći. Sljedeća tvrdnja koja izaziva veće nezadovoljstvo je dostupnost sportskih sadržaja pa ju je tako 45% ispitanika označilo s ocjenom 1, a 30% s ocjenom 2. Oni koji su dali više ocjene su se uglavnom referirali na to da osnovna škola ima sportsku dvoranu, a nedavno je pokrenut i fitness trening. Dostupnost i opremljenost trgovina također izaziva prilično nezadovoljstvo kod ispitanika (25% je potpuno nezadovoljno, a 43% više nezadovoljno nego zadovoljno) iako

veći supermarket postoji. Naime, nezadovoljstvo se uglavnom krije u monopolskom položaju jednog supermarketa i shodno tome višim cijenama pa stanovnici Udbine običavaju kupovinu obavljati u Korenici ili negdje drugdje.

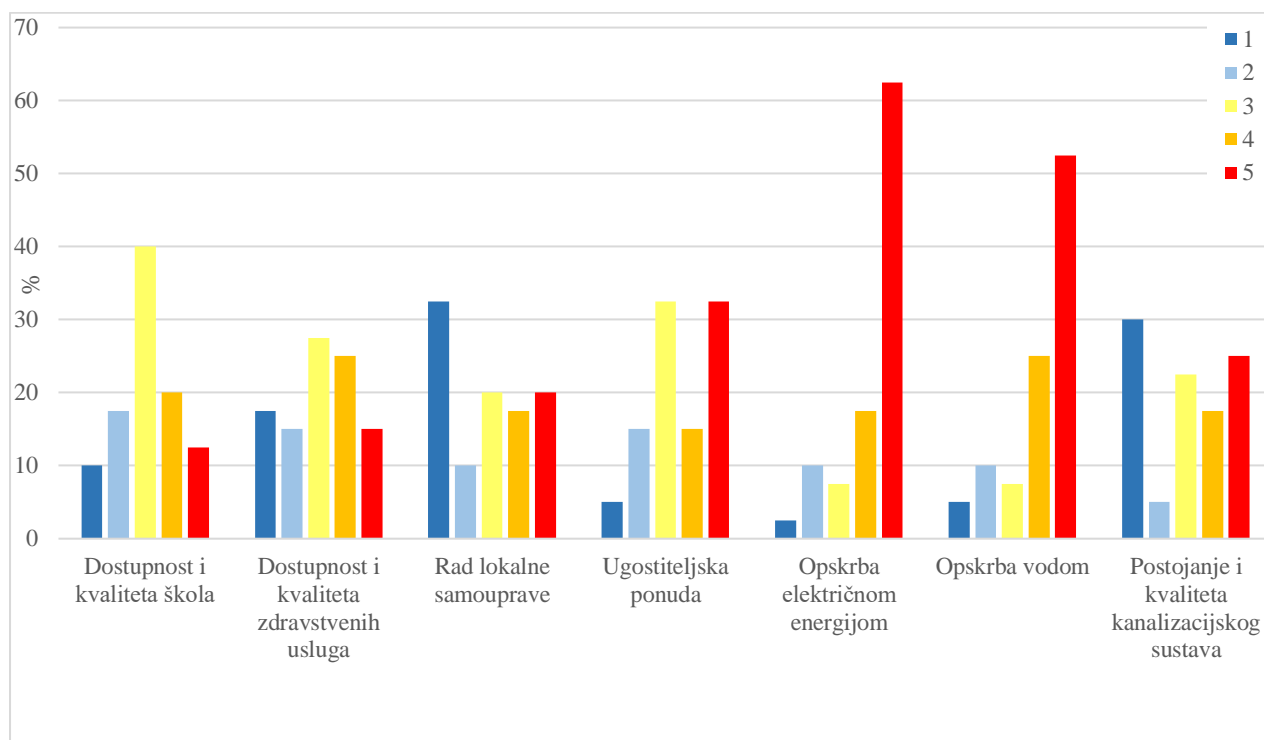


Sl. 17. Zadovoljstvo stanovništva općine Udbina navedenim tvrdnjama u % (1 - potpuno sam nezadovoljan/na, 2 - više sam nezadovoljan/na nego zadovoljan/na, 3 - niti sam zadovoljan/na niti nezadovoljan/na, 4 - više sam zadovoljan/na nego nezadovoljan/na, 5 – potpuno sam zadovoljan/na)

Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja

Dostupnost i kvaliteta vrtića za djecu je prosječno ocijenjena s 3,5, a škola s 3,1. Iako je u cijeloj općini samo jedan vrtić, s obzirom na broj djece vrtićkog uzrasta je dovoljan. Razmjerno niske ocjene s obzirom da oboje postoji su iz razloga što dio ispitanika nije imao mišljenje o te dvije stavke jer nema djecu koja ih pohađaju ili su pohađala pa su na tu tvrdnju odgovorili s „niti sam zadovoljan/na niti nezadovoljan/na“. Osjećaj sigurnosti dobio je prosječnu ocjenu 3,6 te se može zaključiti da se stanovništvo općenito osjeća sigurnim. Dostupnost i kvaliteta zdravstvenih usluga dobila je prosječnu ocjenu 3. Na Udbini se nalazi doktor opće prakse, stomatolog i ljekarna pa je osnovna zdravstvena zaštita pokrivena, ali za sve više od toga potrebno je uputiti se u veće centre što starijem stanovništvu stvara problem. Radu lokalne samouprave ispitanici su dali prosječnu ocjenu 2,8, a oni koji su davali niže ocjene

uglavnom su se žalili na problem podobnosti i nejednakost u odnosu lokalne vlasti prema svim stanovnicima. Ugostiteljska ponuda dobila je prosječnu ocjenu 3,6 što ne čudi s obzirom da se na tako slabo naseljenom prostoru nalaze 3 kafića i 3 restorana. Ispitanici su najveće zadovoljstvo izrazili kod stavki opskrba električnom energijom i opskrba vodom (preko 60%, odnosno 50% potpuno zadovoljnih). Kod stavke postojanje i kvaliteta kanalizacijskog sustava prosječna ocjena je 3, a prema navodima dijela ispitanika, iako sustav kanalizacije kao takav ne postoji, septičke jame su potpuno dobro rješenje budući da se ne radi o gradskom naselju pa ne postoji potreba za velikim kanalizacijskim sustavom.



Sl. 18. Zadovoljstvo stanovništva općine Udubina navedenim tvrdnjama u % (1 - potpuno sam nezadovoljan/na, 2 - više sam nezadovoljan/na nego zadovoljan/na, 3 - niti sam zadovoljan/na niti nezadovoljan/na, 4 - više sam zadovoljan/na nego nezadovoljan/na, 5 – potpuno sam zadovoljan/na

Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja

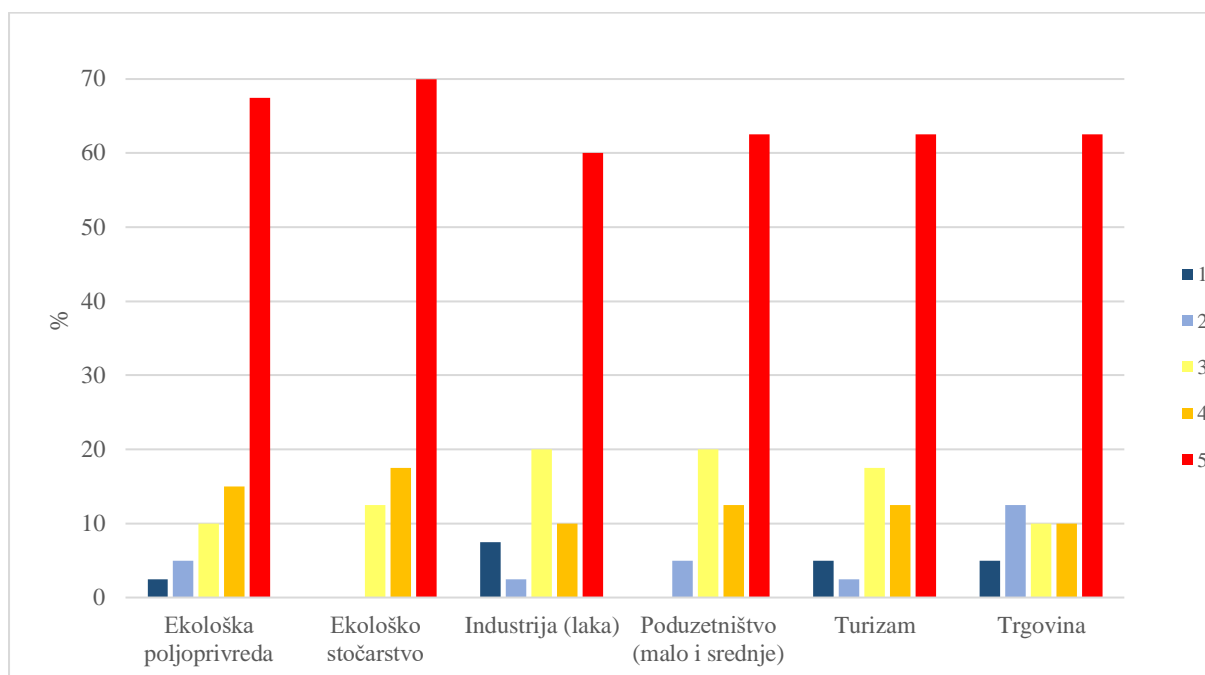
Nakon prvog pitanja u obliku Likertove skale, sljedeća 2 pitanja bila su otvorenog tipa. Pitanje broj 2 glasilo je: „Čime ste najviše zadovoljni vezano za život u Općini?“ na što je najviše ispitanika, njih 10, odgovorilo čistim zrakom i okolišem. Sljedeći najčešći odgovor bio je mir koji ruralna sredina nudi. Po dvoje ispitanika odgovorilo je da su najviše zadovoljni društvenim odnosima koje su uspostavili, ponudom poslova i osjećajem sigurnosti. Po jedan

ispitanik naveo je da je najviše zadovoljan zdravstvenim uslugama, održavanjem cesta, radom lokalne samouprave i mogućnošću bavljenja poljoprivredom i stočarstvom.

Na 3. pitanje koje je glasilo „Čime ste najviše nezadovoljni vezano za život u općini?“ najviše ispitanika, njih 6, odgovorilo je političkom situacijom, odnosno korupcijom i nekvalitetnom suradnjom HDZ-a i SDSS-a. Po 5 ispitanika je odgovorilo da im najviše smeta nedostatak zabavnih i društvenih sadržaja, kako za djecu tako i za starije stanovništvo, loši međuljudski odnosi (što su najviše objašnjavali kroz narušene odnose između Hrvata i Srba) te nedostatak funkcija. Povezano s nedostatkom funkcija, 2 ispitanika su kao najveći nedostatak navela visoke troškove života što je možda neobičan odgovor za ruralnu sredinu, ali kad se u obzir uzme udaljenost od većih centara i česta potreba odlaska u iste te visoke cijene u lokalnom supermarketu, ovakav odgovor je očekivan. Dvoje ispitanika se požalilo i na premali broj stanovnika da bi se bilo što novo otvaralo ili događalo. Drugi razlozi za nezadovoljstvo koje je navela po jedna osoba su nedostatak javnog prijevoza, teško rješavanje stambenog pitanja te teškoće vezane za samački život (slaba mobilnost bez osobnog automobila, visoki troškovi života).

Sljedeći grafikon (Slika 8.) prikazuje mišljenje građana o važnosti razvoja navedenih djelatnosti za budući razvoj općine. Najviše ispitanika (70%) ekološko stočarstvo smatra vrlo važnim za razvoj općine (prosječna ocjena 4,4), a prati ga ekološka poljoprivreda (68% ispitanika, prosječna ocjena 4,6). Ovaj rezultat može se pripisati tradiciji bavljenja ovim djelatnostima na prostoru Udbine. Poduzetništvo (prosječna ocjena 4,3), turizam (prosječna

ocjena 4,3) i trgovina (prosječna ocjena 4,1) vrlo su važni za 63% ispitanih, a najmanje ispitanih, 60% (prosječna ocjena 4,1), industriju smatra vrlo važnom za budući razvoj.



Sl. 19. Mišljenje građana o važnosti razvijanja pojedinih djelatnosti za budući razvoj općine Udbina (1 – potpuno je nevažno, 2 – više je nevažno nego važno, 3 – niti je važno niti nevažno, 4 – više je važno nego nevažno, 5 – vrlo je važno)

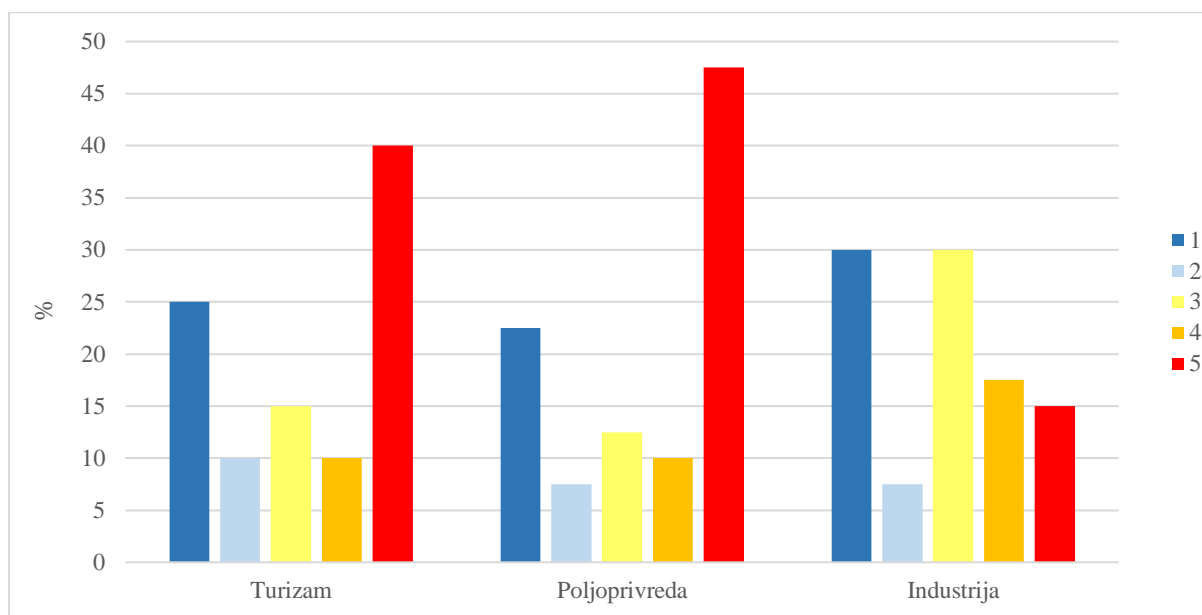
Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja

Pitanje broj 5 bilo je otvorenog tipa i glasilo je „Čime bi se po Vašem mišljenju mogla povećati kvaliteta života u Općini?“. Na ovo je pitanje najčešći odgovor bio doseljavanjem mladog stanovništva (9 ispitanih), zatim otvaranjem novih radnih mjesta (5 ispitanih) te ulaganjem u društvene i kulturne sadržaje (4 ispitanih). Po dvije osobe mišljenja su da bi kvalitetu života povećalo povećanje prihoda, odnosno smanjenje troškova života, zatim demografske mjere za poticanje mladih obitelji i ulaganje u infrastrukturu. Jedan ispitanik je spomenuo i da bi se kvaliteta života mogla povećati korištenjem EU fondova za razne djelatnosti koje uopće nisu razvijene, npr. ekološki turizam. Očito je nedostatak stanovništva, posebno mladog, najveći problem ovog kraja iz kojeg proizlaze svi drugi problemi poput nedostatka društvenih sadržaja, nedostatka funkcija i sl.

Sljedeće pitanje glasilo je „Neovisno o prihodima od navedenih djelatnosti, izrazite na ljestvici od 1 – 5 (1 – definitivno se ne bih time bavio/la, 2 – vjerojatno se ne bih time bavio/la, 3 – niti bih niti ne bih se time bavio/la, 4 – vjerojatno bih se time bavio/la, 5 – sigurno bih se



time bavio/la) kolika je Vaša želja za bavljenjem njima“. Na sljedećem grafikonu (Slika 9.) prikazani su rezultati anketnog istraživanja. Najviše, odnosno 48% ispitanih izjavilo je da bi se sigurno bavili poljoprivredom, 40% turizmom i tek 15% industrijom. Najviše odgovora „sigurno se ne bih time bavio/la“ dobila je industrija s 30% ispitanih, zatim turizam s 25% ispitanih, a najmanje takvih odgovora bilo je za poljoprivredu (23%). Očito je da su ispitanici općine Udbina najviše zainteresirani za poslove vezane uz poljoprivredu, a najmanje za poslove vezane uz industriju što dokazuju i sljedeće brojke. Na Udbini se do kraja 2018. godine nalazilo 291 obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo te 3 obrta što čini 6% u ukupnom broju poljoprivrednih gospodarstava Ličko-senjske županije. To je razmjerno velik postotak s obzirom na to da u općini Udbina živi 3,7% stanovništva županije. Najviše poljoprivrednih gospodarstava nalazi se u naselju Udbina (64 OPG-a i 1 obrt), a zatim u Buniću (43 OPG-a) (URL 15). Velik broj ispitanika koji su rekli da se sigurno ili vjerojatno ne bi bavili turizmom ukazuje na nezainteresiranost stanovništva za povezivanje poljoprivrede koja je relativno razvijena s turizmom koji je potpuno nerazvijen.



Sl. 20. Želja stanovništva za bavljenje navedenim djelatnostima, neovisno o prihodima od njih (1 – sigurno se ne bih time bavio/la, 2 – vjerojatno se ne bih time bavio/la, 3 – niti bih niti ne bih se time bavio/la, 4 – vjerojatno bih se time bavio/la, 5 – sigurno bi se time bavio/la)

Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja

Na 7. pitanje koje je glasilo „Koliko dugo živite u Općini?“ samo je 28% ispitanih (11 osoba) odgovorilo cijeli život. Najviše ispitanih, njih 24 ili 60% je odgovorilo više od 10 godina,

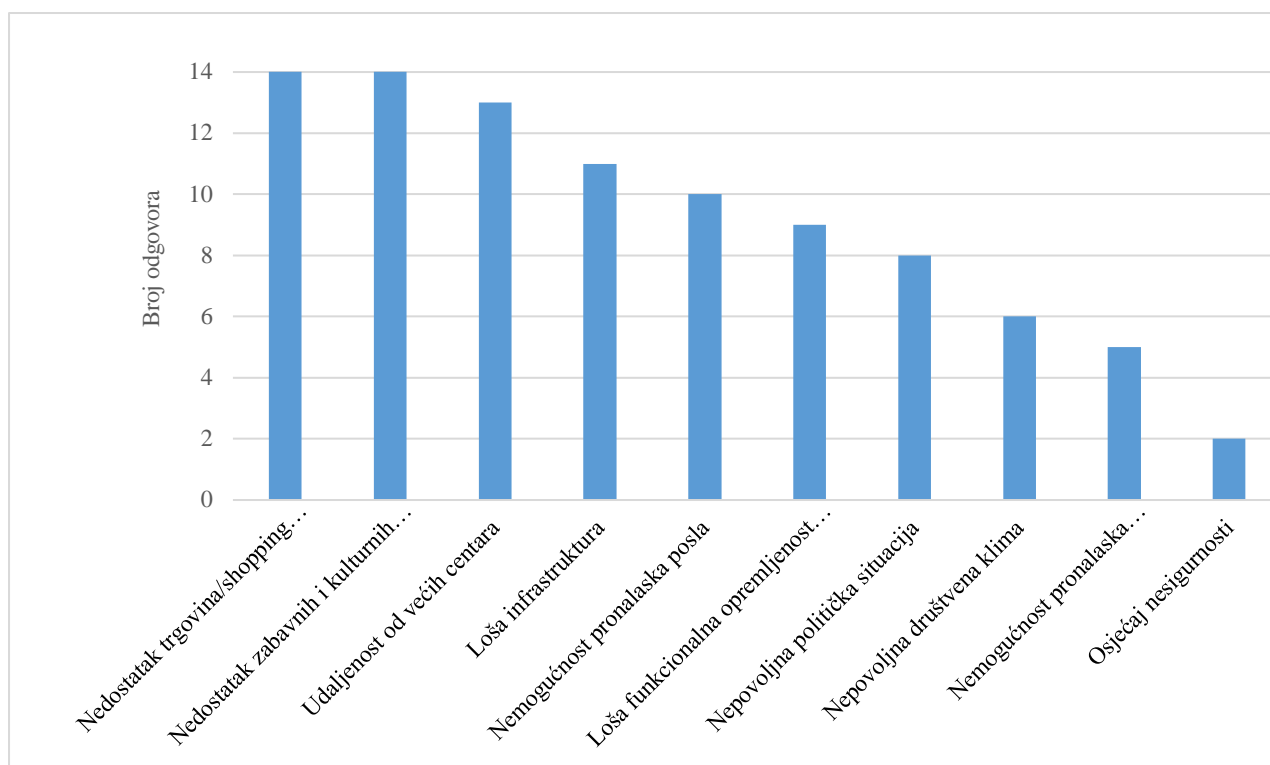
ali ne cijeli život, 8% 5-10 godina te 5% 1-5 godina. Nitko od ispitanika nije se doselio u posljednjih godinu dana.

Pitanje broj 8. namijenjeno je onima koji su se u općinu Udbina doselili, a glasilo je: „Ukoliko ste u Općinu doselili, koji je bio razlog?“. Najčešći odgovor na njega bio je posao što je odgovorilo čak 16, odnosno 55% ispitanih. Sljedeći najčešći razlog doseljavanja bio je Domovinski rat zbog kojeg su se doselili Hrvati iz Bosne i Hercegovine te nakon rata vratili Srbi iz Srbije. Udaja, odnosno ženidba u Udbinu je privukla 3 ispitanika, želja za životom u ruralnom prostoru 2, a po jedan ispitanik doselio je ovdje zbog lova i mogućnosti jeftinog stanovanja.

U 9. pitanju ispitanici koji su doselili odgovarali su na pitanje otkud su doselili, a rezultati su sljedeći: 55% ispitanih doselilo je iz druge županije, 38% iz inozemstva (iz Bosne i Hercegovine i Srbije) i samo 7% iz druge općine unutar Ličko-senjske županije. Zanimljiv je podatak da je 2011. u općini Udbina bilo 17 stanovnika doseljenih iz Njemačke, no to se može pripisati metodologiji prikupljanja i obrade podataka u kojoj se kao zemlja iz koje je netko doselio gleda posljednja u kojoj je živio, a ne ona iz koje je porijeklom pa se tako u ovom slučaju vjerojatno radi o stanovništvu koje je u Njemačku otišlo raditi (Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2011.: stanovništvo prema migracijskim obilježjima i spolu).

Na 10. pitanje „Namjeravate li ostati živjeti u Općini?“ 73% ispitanih odgovorilo je „da“, 18% „ne“ i 9% „ne znam“. Zanimljivo je da su s „ne“ podjednako odgovorili i stariji od 40 i mlađi od 20 godina. Od ukupno 11 osoba koje su na 10. pitanje odgovorile s „ne“ ili „ne znam“, njih 7 je na sljedeće pitanje koje glasi „Ako ste na 10. pitanje odgovorili s ne ili ne znam, kamo želite preseliti?“ odgovorilo u drugu županiju unutar Republike Hrvatske, a 4 su se odlučile za inozemstvo.

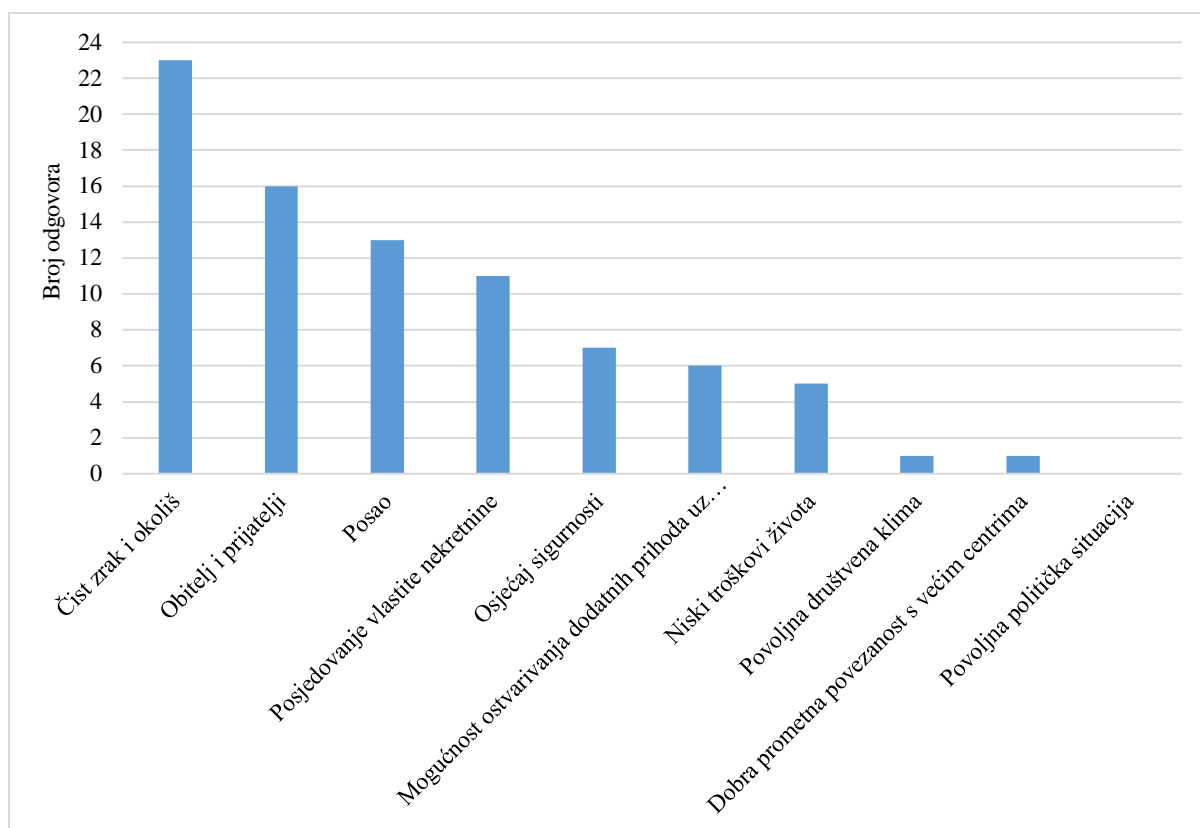
Pitanja 12. i 13. bila su zatvorenog tipa s mogućnošću višestrukog izbora odgovora. U 12. pitanju ispitanici su odgovarali koji su po njihovom mišljenju najveći motivi za odlazak iz općine Udbina. Najčešći motivi, odabrani 14 puta, bili su nedostatak zabavnih i kulturnih sadržaja te nedostatak trgovina/shopping centara. Kako se na grafikonu ispod (Slika 10.) može vidjeti, sljedeći najčešći odgovori redom bili su: udaljenost od većih centara, loša infrastruktura, nemogućnost pronalaska posla, loša funkcionalna opremljenost prostora, nepovoljna politička situacija, nepovoljna društvena klima, nemogućnost pronalaska stalnog posla i na kraju osjećaj nesigurnosti.



Sl. 21. Najveći motivi za odlazak iz općine Udbina

Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja

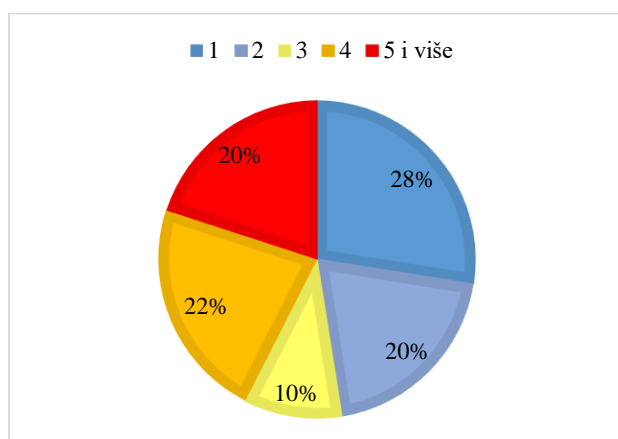
Motiva za ostanak, prema ispitanicima, mnogo je manje od motiva za odlazak. U 13. pitanju u kojem su se od ispitanika tražili, po njihovom mišljenju, najveći motivi za ostanak u općini Udbina, najviše puta zaokružen je odgovor čist zrak i okoliš. Slijedi obitelj i prijatelji za koju se odlučilo 16 ispitanika, posao je motiv za 13 ispitanika, a posjedovanje vlastite nekretnine za 11. Manje važni motivi za ostanak su troškovi života, osjećaj sigurnosti i mogućnost ostvarivanja dodatnih prihoda uz posao/mirovinu, a gotovo potpuno nevažni, odnosno oni koje je izabrao ili jedan ili niti jedan ispitanik su prometna povezanost s većim centrima, povoljna društvena klima i povoljna politička situacija.



Sl. 22. Najveći motivi za ostanak u općini Udbina

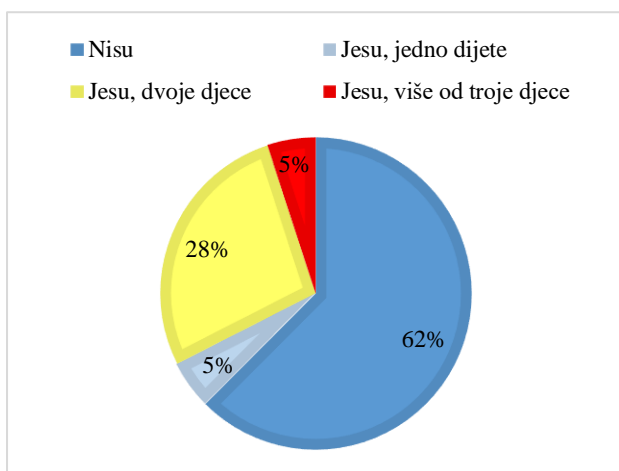
Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja

Zadnja skupina pitanja odnosi se na osnovne podatke o ispitanicima. Prvo takvo pitanje, 15. po redu, odnosilo se na broj članova kućanstva, a rezultat je prikazan na grafikonu ispod (Slika 13.). Slijede pitanja o broju djece u kućanstvu (Slika 14.) i mjesečnim prihodima po članu kućanstva (Slika 15.).



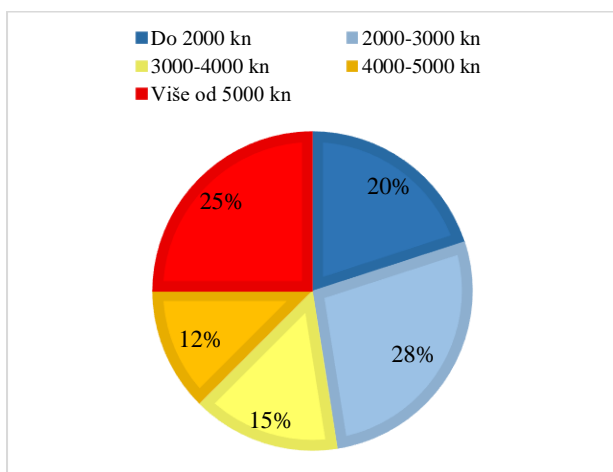
Sl. 23. Broj članova u kućanstvu ispitanika

Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja



Sl. 24. Odgovori na pitanje „Jesu li članovi Vašeg kućanstva djeca?“

Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja



Sl. 25. Mjesečni prihodi po članu kućanstva

Izvor: autorska izrada prema rezultatima istraživanja

Od ukupno 40 ispitanika, njih 19 ili 48% zaposleno je na puno radno vrijeme, 20% je nezaposlenih, 18% umirovljenika, 13% povremeno zaposlenih i 3% zaposlenih na nepuno radno vrijeme. Od ukupno 25 zaposlenih (povremeno, puno ili nepuno radno vrijeme), najviše, odnosno 24% zaposleno je u primarnom sektoru (poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo), 16% je zaposlenih u djelatnostima prijevoza i skladištenja, po 8% u djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane i javne uprave i obrane, a ostalih je manje od 5% po djelatnosti. Na pitanje ostvaruju li prihode iz drugih djelatnosti osim plaće/mirovine, 20% ispitanih je odgovorilo da (građevina, poljoprivreda, prijevoz starijih osoba u Korenicu/Gospić i sl. i donošenje namirnica u stan, snimanje YouTube videa).

## 8. Rasprava

Unatoč neposrednoj blizini ovih dviju općina, anketom su utvrđene neke znatne razlike među odgovorima ispitanika. Različiti odgovori vidljivi su već u prvom pitanju gdje su ispitanici trebali izraziti zadovoljstvo navedenim tvrdnjama. U nastavku su objašnjene tvrdnje u kojima je postojala značajna razlika u odgovorima:

- Osjećaj sigurnosti – prilično je veći u općini Udbina što se može objasniti prolaskom ilegalnih migranata kroz prostor općine Plitvička Jezera te sam nacionalni park. Ispitanici smatraju da je situacija u kojoj moraju zaključavati pomoćne objekte u kojima drže hranu i druge vrijedne stvari, a koje prije nisu imali potrebe zaključavati te situacija u kojoj se noću boje šetati čak i kroz naseljena područja neprihvatljiva.
- Dostupnost javnog prijevoza – zadovoljstvo je ipak nešto veće u općini Plitvička Jezera što se može pripisati postojanju radničkog autobusa od strane nacionalnog parka te školskog autobusa koji prolazi kroz sva sela u kojima su djeca školske dobi.
- Dostupnost i opremljenost trgovina – zadovoljstvo je veće u općini Plitvička Jezera što je i jasno s obzirom da cijela općina Udbina ima samo jedan veći supermarket i jednu manju prodavaonicu dok je u Plitvičkim Jezerima više prodavaonica, posebno u Korenici.
- Dostupnost usluga (banka, pošta, frizerski salon i sl.) – zadovoljstvo je opet, iako ne veliko, mnogo veće u općini Plitvička Jezera što je razumljivo budući da cijela općina Udbina nema niti poslovnicu banke niti frizerski salon.
- Postojanje i kvaliteta kanalizacijskog sustava – iako niti jedna općina nema kvalitetan kanalizacijski sustav, stanovnici općine Plitvička Jezera više su nezadovoljni time na što zasigurno utječe turistička sezona kad je dobar kanalizacijski sustav prijeko potreban, posebno u užoj zoni oko jezera.

Ono čime su stanovnici obje općine definitivno najzadovoljniji je priroda koja ih okružuje i mir koji nudi ruralni prostor. Dok je značajan broj ispitanika iz općine Plitvička Jezera (13 odgovora) kao nešto čime su najviše zadovoljni naveo i mogućnost bavljenja turizmom, u općini Udbina je bio samo jedan takav odgovor vezan za mogućnost bavljenja poljoprivredom. Na pitanju čime su najviše nezadovoljni vezano za život u općini, društveni, kulturni i zabavni sadržaji su zajednički objema općinama. Veći broj ispitanika iz općine Plitvička Jezera nezadovoljan je i nemogućnošću pronalaska stalnog posla i prolaskom ilegalnih migranata dok to nitko u općini Udbina nije spomenuo. Ono što ispitanike iz Udbine najviše

smeta su loša politička situacija, loši međuljudski odnosi i nedostatak osnovnih usluga koje moraju potražiti u Korenici ili drugdje.

Vrlo velika razlika u načinu razmišljanja ispitanika najbolje se vidi u odgovorima na 6. pitanje gdje je od njih traženo da na ljestvici od 1 do 5 izraze kolika je njihova želja za bavljenjem turizmom, poljoprivredom i industrijom neovisno o prihodima. Ispitanici iz općine Plitvička Jezera najveću želju izrazili su za bavljenjem turizmom gdje je 55% ispitanih reklo da bi se sigurno njime bavili, za poljoprivredu je isto reklo 15% ispitanih i za industriju samo 8%. S druge strane da se sigurno ne bi time bavili je za turizam izjavilo 3% ispitanih, poljoprivredu 12% i industriju 33% ispitanih. Rezultati iz općine Udbina su sljedeći: 47% ispitanih izjavilo da bi se sigurno bavili poljoprivredom, 40% turizmom i 15% industrijom, a da se sigurno ne bi bavili je 25% ispitanika izjavilo za turizam, 23% za poljoprivredu i 30% industriju. Vidljivo je da su ispitanici iz općine Plitvička Jezera vrlo orijentirani na turizam i nemaju veću želju za bavljenjem nečim drugim što bi moglo smanjiti sezonalnost radnih mjesta iako su to naveli kao jedan od najvećih problema života u ovoj općini dok su stanovnici općine Udbina otvoreniji prema svim djelatnostima (s naglaskom na poljoprivredu).

Bitne razlike među obilježjima stanovništva vidljive su i u odgovorima na pitanje koliko dugo ispitanici žive u općini. Naime, u općini Plitvička Jezera većina ispitanika, točnije njih 67% živi cijeli život, dok je u općini Udbina većina doselila (60% ispitanih) i tu živi više od 10 godina. Kako je ranije rečeno, Udbina ima specifičnu situaciju u kojoj je relativno mnogo stanovništva doselilo između zadnja 2 popisa stanovništva (povratnici nakon Domovinskog rata). Što se razloga za doseljenje tiče, omjeri su slični u obje općine – najčešći razlog je posao, a zatim udaja ili ženidba. Na pitanje otkud su se doselili u općinu, omjeri su također slični i najviše se radilo o doseljenju iz druge županije u Republici Hrvatskoj, a zatim iz inozemstva. Pitanje koje je temeljno u ovom dijelu ankete, a to je namjera ostanka, dalo je zanimljive rezultate. Čak 73% ispitanika iz općine Udbina koji su, generalno gledajući odgovore na pitanja, nezadovoljniji ispitanim aspektima kvalitete života odgovorili su da imaju namjeru ostati živjeti u općini, dok je taj postotak u općini Plitvička Jezera 50%. Valja napomenuti da je više ispitanika iz Plitvičkih Jezera odgovorilo s „ne znam“ nego onih iz Udbine (47% prema 10%). Vjerojatno velik utjecaj na ovakav rezultat ima i dob ispitanika budući da su ispitanici iz općine Udbina prosječno 4 godine stariji od ispitanika iz općine Plitvička Jezera pa je za očekivati da starije stanovništvo neće iseljavati. U oba slučaja, oni koji su izjavili da ne namjeravaju ili ne znaju namjeravaju li ostati općini su na sljedeće pitanje češće odgovorili da bi preselili u drugu županiju unutar Republike Hrvatske nego u inozemstvo dok nitko nije odgovorio da bi preselio u drugo mjesto unutar Ličko-senjske županije. Ovakvi odgovori daju naslutiti da ispitanici ne

vide prosperitet nigdje u Lici, dok vjeruju da u razvijenijim krajevima Hrvatske život može biti bolji. Odgovori na 12. pitanje koje se tiče motiva za odlazak su uglavnom slični, ali s bitnom razlikom najčešćeg odgovora koji je u općini Plitvička Jezera nemogućnost pronalaska stalnog posla, a u općini Udbina nedostatak trgovina/shopping centara i nedostatak zabavnih i kulturnih sadržaja. Ovo ukazuje na problem zapošljavanja (uglavnom mladih) radnika samo na period trajanja turističke sezone nakon čega im ugovor ističe i ako žele ostati u ovom kraju, prisiljeni su čekati novu sezonu što zasigurno utječe na njihovu odluku o trajnoj migraciji. Motivi za ostanak su vrlo slični te se u obje općine na prva 4 mjesta po broju odgovora nalaze isti: čist zrak i okoliš, obitelj i prijatelji, posao i posjedovanje vlastite nekretnine.

Prosječan broj članova u kućanstvu je nešto veći u općini Plitvička Jezera gdje iznosi 3,3 u odnosu na 2,9 u općini Udbina što se može objasniti starijim ispitanicima u općini Udbina (posljedično i starijim stanovništvom) čija djeca više ne žive s njima, bračni partner im je preminuo i sl. Broj djece u kućanstvu je također nešto povoljniji u općini Plitvička Jezera pa tako tamo 50% ispitanika nema djecu u kućanstvu, dok u Udbini djecu u kućanstvu nema 63% ispitanih. Prihodi su znatno veći među ispitanicima općine Plitvička Jezera gdje nitko nije odgovorio da su mu prihodi po članu kućanstva do 2000 kuna mjesečno, dok je u općini Udbina bilo 20% takvih odgovora. Kod ostalih grupa prihoda vrijedi da što su više, to je postotak ispitanih veći u općini Plitvička Jezera u odnosu na Udbinu. Pitanje o zaposlenju dalo je očekivane odgovore, a to su da je u općini Udbina više zaposlenih na puno radno vrijeme (48% ispitanih) u odnosu na Plitvička Jezera (28%) gdje je 30% ispitanih odgovorilo da su povremeno odnosno sezonski zaposleni. Nezaposlenih je bilo više u općini Udbina, ali to ne znači da u trenutku ispunjavanja ankete dio ispitanika iz općine Plitvička Jezera nije bio nezaposlen već su odgovorili da su povremeno zaposleni jer znaju da se mogu osloniti na turističku sezonu. Prema područjima djelatnosti, ispitanici iz općine Udbina uglavnom se nalaze u primarnom i sekundarnom sektoru (poljoprivreda, šumarstvo, građevinarstvo i prerađivačka industrija) dok su iz općine Plitvička Jezera uglavnom u tercijarnom sektoru, odnosno djelatnostima vezanim za turizam, od čega najviše ispitanih u djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane. Na pitanje ostvaruju li prihode iz drugih djelatnosti osim plaće/mirovine, više je ispitanih odgovorilo da u općini Plitvička Jezera (33%) i svi su kao izvor dodatnih prihoda naveli iznajmljivanje smještaja dok je u općini Udbina taj postotak 20% i načini zarade su raznoliki što je opisano u poglavlju Općina Udbina. Najviši završeni stupanj obrazovanja je u prosjeku nešto viši u općini Plitvička Jezera mada u obje općine prevladavaju ispitanici sa završenom srednjom školom. Kako je ranije navedeno, prosječna dob ispitanika niža je u općini Plitvička Jezera (39 prema 43 godine), a u ispunjavanju ankete je više muškaraca sudjelovalo



u općini Udbina i više žena u općini Plitvička Jezera.

Ako se ovo istraživanje usporedi s razmjerno sličnim koje se ticalo kvalitete života obitelji u 4 općine Sisačko-moslavačke županije, može se zaključiti da su razlozi za odlazak iz ruralnog područja slični i da se kvaliteta života i atraktivnost prostora mora povećavati kroz veću dostupnost različitih usluga i sadržaja te ulaganje u infrastrukturu. Sličnost među općinama Ličko-senjske i Sisačko-moslavačke županije su i ratna razaranja koja su dodatno unazadila ove krajeve te u kreiranju strategija važnost svakako treba dati i međuljudskim odnosima jer je u istraživanjima potvrđeno kako je uloga susjeda/prijatelja u ruralnim sredinama velika pa ponekad čak i veća od uloge uže rodbine (Miljenović i dr., 2016).

## 9. Zaključak

Iako se nalaze u istoj županiji i graniče jedna s drugom, općine Plitvička Jezera i Udbina bitno se razlikuju što je, između ostalog, zaključeno i iz rezultata anketnog istraživanja. Prva hipoteza je djelomično potvrđena. Prema rezultatima anketnog istraživanja, činjenica je da su prihodi u općini Plitvička Jezera viši i da stanovništvo ima nešto veću kvalitetu života međutim namjera ostanka je ipak veća u općini Udbina (73% ispitanih u općini Udbina i 50% u općini Plitvička Jezera ima namjeru ostanka). To se može dijelom pripisati starijim ispitanicima u općini Udbina te njihovoj manjoj želji za migracijom, ali ipak namjera ostanka u Plitvičkim Jezerima nije veća. Druga hipoteza je odbačena za općinu Plitvička Jezera jer su ispitanici velikim dijelom izjavili da imaju nikakvu ili malu želju za bavljenjem poljoprivredom ili industrijom već samo turizmom unatoč tome što su na pitanju o važnosti razvoja ostalih djelatnosti izrazili da ih je važno razvijati (sve osim industrije). Za općinu Udbina je druga hipoteza potvrđena i ispitanici su izrazili veću želju za bavljenjem svim djelatnostima pa tako i turizmom koji je potpuno nerazvijen i nemaju tradiciju bavljenja njime. Treća hipoteza je potpuno potvrđena, odnosno ispitanici općine Plitvička Jezera su kao motiv za odlazak najčešće naveli upravo nemogućnost pronalaska stalnog posla dok je u općini Udbina taj motiv bio pri kraju ljestvice.

Bez analize i samo površnim sagledavanjem situacije u ove dvije općine dalo bi se zaključiti da je kvaliteta života u općini Plitvička Jezera puno veća i da je život u njoj lakši, ali nakon provedenog anketnog upitnika vidljivo je da to nije u potpunosti tako. Iako su ispitanici općine Plitvička Jezera zadovoljniji većim brojem ispitanih aspekata života, ipak to nije dovoljno za sprječavanje njihovog odlaska. Očigledno je da viši prihodi ako nisu konstantni ne mogu zadržati stanovništvo, kao ni mogućnost ostvarivanja dodatnih prihoda od bavljenja turizmom. Problem u slučaju općine Plitvička Jezera je mala zainteresiranost stanovništva za bavljenjem drugim djelatnostima osim turizmom te istovremeno nezadovoljstvo slabom ponudom poslova koji nisu sezonski. Zbog prevlasti turizma vrlo je malo poduzeća koja se bave drugim djelatnostima i to bi se moralo promijeniti na način da se omogući lakše pokretanje poslova van turizma (otvaranjem poduzetničkih inkubatora i sl.). S druge strane, ako je suditi po ispitanicima, stanovništvo općine Udbina pokazuje veći interes za bavljenjem različitim vrstama djelatnosti, ali starost stanovništva, općenito mali broj stanovnika i udaljenost od većih centara predstavljaju problem u razvoju ove općine. Intervencija, za početak lokalne samouprave, a onda i hijerarhijski viših tijela nužna je kako bi se spriječilo potpuno starenje i iseljavanje stanovništva koje će na kraju dovesti do sloma postojeće industrijske i

poljoprivredne djelatnosti. U kreiranju strateških planova i različitih socijalnih politika usmjerenih na razvoj i revitalizaciju ovih dvaju općina glavni prioritet bi svakako trebao biti sprječavanje demografskog sloma. Ipak, povećanje kvalitete života je nešto što bi samo po sebi zasigurno donijelo rezultate i u demografskom smislu jer ako je suditi po ispitanicima, najčešće motive za odlazak stanovništva nije nemoguće riješiti uz pomoć nadležnih tijela.

## 11. Literatura

- Bežen, A., 2009: Lički jezični identitet(i), *Identitet Like: korijeni i razvitak* (ur. Holjevac, Ž.), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb-Gospić, 87-112, [https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/lika/lika\\_1\\_mail\\_r\\_085.pdf](https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/lika/lika_1_mail_r_085.pdf) (15.10.2019.)
- Crkvenčić, I., 1975: *Geografija SR Hrvatske 4, Gorska Hrvatska*, Školska knjiga, Zagreb
- Feldbauer, B., 2004a: *Leksikon naselja Hrvatske 2*, Mozaik knjiga, Zagreb
- Feldbauer, B., 2004b: *Leksikon naselja Hrvatske 3*, Mozaik knjiga, Zagreb
- Holjevac, Ž., 2009: Ličko-krbavska županija u identitetu Like, u: *Identitet Like: korijeni i razvitak* (ur. Holjevac, Ž.), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb-Gospić, 427-465, [https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/lika/lika\\_1\\_mail\\_r\\_427.pdf](https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/lika/lika_1_mail_r_427.pdf) (5.10.2019.)
- Holjevac, Ž., 2014: Lika i senj 1914. Između mira i rata, *Senjski zbornik*, 41 (1), 329-348. <https://hrcak.srce.hr/153591> (20.10.2019.)
- Jentsch, B., Shucksmith, M., 2017: *Young People in Rural Areas of Europe*, Routledge, Abingdon
- Karajić, N., 1992: Važnost pojedinih komponenata kvalitete života, *Socijalna ekologija*, 1 (4), 485-499, <https://hrcak.srce.hr/138894> (9.10.2019.)
- Karajić, N., 1994: Kvaliteta života i životni ciljevi, *Socijalna ekologija*, 3 (3-4), 245-261, <https://hrcak.srce.hr/139410> (9.10.2019.)
- Kee, Y., Jong Lee S., Phillips, R., 2016: *Social Factors and Community Well-Being*, Springer, Cham
- Lukić, A., 2010: O teorijskim pristupima ruralnom prostoru, *Hrvatski geografski glasnik* 72 (2), 49-73, <https://doi.org/10.21861/hgg.2010.72.02.03> (8.10.2019.)
- Lukić, A., 2012: *Mozaik izvan grada – tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske*, Meridijani, Samobor
- Magaš, D., 2013: *Geografija Hrvatske*, Meridijani, Zagreb
- Malić, A., 1991: Osnovne razvojne karakteristike centralnih naselja nižeg reda u Republici Hrvatskoj, *Acta Geographica Croatica* 26 (1), 59-64, <https://hrcak.srce.hr/96398> (10.11.2019.)
- Miljenović, A., Blažeka Kokorić, S., Berc, G., 2016: Kvaliteta života obitelji na različitim ruralnim područjima: primjer četiriju općina Sisačko-moslavačke županije, *Sociologija i prostor*, 54 (1), 19-44, <https://doi.org/10.5673/sip.54.1.2> (3.2.2019.)
- Mirošević, L., Jolić, J., 2015: Objektivni i subjektivni pokazatelji kvalitete životnog prostora grada Požege, *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi* (4), 147-172, <https://hrcak.srce.hr/149514> (8.10.2019.)

- Nejašmić, I., Štambuk, M., 2003: Demografsko stanje i procesi u neurbanim naseljima Republike Hrvatske, *Društvena istraživanja* 12 (3-4), 469-493, <https://hrcak.srce.hr/19496> (15.10.2019.)
- Nejašmić, I., Toskić, A., 2015: Starenje stanovništva pograničnih područja Republike Hrvatske, *Acta Geographica Croatica* 40 (1), 1-13, <https://hrcak.srce.hr/147256> (2.11.2019.)
- Pejnović, D., 1991: Opće kretanje stanovništva kao odraz i pokazatelj socijalnogeografske diferencijacije Like, *Acta Geographica Croatica* 26 (1), 65-76, <https://hrcak.srce.hr/96399> (15.10.2019.)
- Pejnović, D., 1978: Socijalno prestrukturiranje poljoprivrednog stanovništva Like kao pokazatelj deagrarizacije, *Hrvatski geografski glasnik* 40 (1), 89-109, <https://hrcak.srce.hr/37444> (20.10.2019.)
- Pejnović, D., 1979: Suvremene promjene strukture naseljenosti u Lici, *Hrvatski geografski glasnik*, 41-42 (1), 85-95., <https://hrcak.srce.hr/37394> (20.10.2019.)
- Pejnović, D., 1990: Prilog poznavanju obilježja klime i klimatska regionalizacija Like, *Acta Geographica Croatica*, 25 (1), 1-21, <https://hrcak.srce.hr/96039> (20.10.2019.)
- Pejnović, D., 1991: Režim tekućica kao indikator općih hidrogeografskih obilježja Like, *Hrvatski geografski glasnik*, 53 (1), 41-55, <https://hrcak.srce.hr/71664> (20.10.2019.)
- Pejnović, D., 1992: Razvoj naseljenosti i promjene narodnosnog sastava u Plitvičkoj regiji, *Hrvatski geografski glasnik*, 54 (1), 75-96, <https://hrcak.srce.hr/63752> (20.10.2019.)
- Pejnović, D., 1993: Utjecaj prometnog sustava na socijalnogospodarski razvoj i organizaciju prostora ličke regije, *Hrvatski geografski glasnik*, 55 (1), 157-180, <https://hrcak.srce.hr/63816> (20.10.2019.)
- Pejnović, D., 2004: Lika: Demographic Development under Peripheral Conditions, *Hrvatski geografski glasnik*, 66 (2), 23-46, <https://doi.org/10.21861/HGG.2004.66.02.02> (20.10.2019.)
- Plan ukupnog razvoja općine Udbina za razdoblje od 2015. do 2020. godine, 2015, Općina Udbina
- Podgorelec, S., 2008: *Ostarjeti na otoku – Kvaliteta života starijega stanovništva hrvatskih otoka*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb
- Radeljak Kaufmann, P., 2015: Opremljenost centralnim funkcijama naselja Dalmacije, *Godišnjak Titius* 8 (8), 88-101, <https://hrcak.srce.hr/155552> (10.11.2011.)
- Slavuj, L., 2012: Objektivni i subjektivni pokazatelji u istraživanju koncepta kvalitete života, *Geoadria* 17 (1), 73-92, <https://doi.org/10.15291/geoadria.238> (8.10.2019.)
- Slavuj, L., 2011: Urban Quality of Life – a Case Study: the City of Rijeka, *Hrvatski geografski glasnik*, 73 (1), 99-110, <https://doi.org/10.21861/hgg.2011.73.01.07>, (8.10.2019.)

- Slavuj, L., 2012: Kvaliteta života u odabranim susjedstvima Grada Rijeke, *Hrvatski geografski glasnik*, 74 (2), 69-88, <https://doi.org/10.21861/HGG.2012.74.02.04>, (8.10.2019.)
- Strateški plan općine Plitvička Jezera za razdoblje 2015.-2018., 2015, Plitvička Jezera
- Šisler, S., 2007: *Gradovi i općine Republike Hrvatske II dio*, Mato Lovrak, Zagreb
- Turk, I., Šimunić, N., Jovanović, M., 2015: Promjene u sastavu stanovništva prema narodnosti u Karlovačkoj i Ličko-senjskoj županiji od 1991. do 2011., *Migracijske i etičke teme* 31 (2), 275-309, <https://doi.org/10.11567/met.31.2.4> (15.10.2019.)
- Turk, I., Jovanović, M., 2017: Starenje stanovništva u srednjim gradovima u Hrvatskoj, 1971.-2011., *Političke analize* 8 (31), 33-40, <https://hrcak.srce.hr/192430> (5.11.2019.)
- Živić, D., 2008: Demografske prilike u Hrvatskoj početkom 1990-ih godina, *Časopis za suvremenu povijest* 40 (1), 219-236, <https://hrcak.srce.hr/27116> (5.11.2019.)

## 12. Izvori

URL 1 - [https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/census\\_met.htm](https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/census_met.htm)

URL 2 – Eurostat

[https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics\\_on\\_rural\\_areas\\_in\\_the\\_EU](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_rural_areas_in_the_EU) (10.10.2019.)

URL 3 – Nacionalni park Plitvička Jezera <https://np-plitvicka-jezera.hr/prirodna-i-kulturna-bastina/prirodna-bastina/sedra/> (11.10.2019.)

URL 4 – Zavod za javno zdravstvo Ličko-senjske županije <https://zzjzlsz.hr/obavijest-o-provedbi-anketnog-istrazivanja-na-podrucju-nase-zupanije/> (1.11.2019)

URL 6 – Privredna banka Zagreb <https://www.pbz.hr/gradjani/poslovnice-i-bankomati.html> (5.11.2019.)

URL 7 – Hrvatska pošta <https://www.posta.hr/pretrazivanje-postanskih-ureda/263?uredi=999> (5.11.2019.)

URL 8 – Osnovna škola Plitvička jezera <http://www.os-plitvicka-jezera.skole.hr/> (5.11.2019.)

URL 9 – Dom zdravlja Korenica <http://www.domzdravljakorenica.hr/djelatnosti/obiteljska-medicina/> (5.11.2019.)

URL 10 – Nacionalni park Plitvička jezera <https://np-plitvicka-jezera.hr/planirajte-posjet/trgovine-i-suvenirnice/> (5.11.2019.)

URL 11 – Osnovna škola kralja Tomislava Udbina [os-kralja-tomislava-udbina.skole.hr](http://os-kralja-tomislava-udbina.skole.hr) (5.11.2019.)

URL 12 – Općina Udbina

[https://www.udbina.hr/index.php?option=com\\_content&view=section&layout=blog&id=11&Itemid=58](https://www.udbina.hr/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=11&Itemid=58) (5.11.2019.)

URL 13 – Turistička zajednica općine Plitvička Jezera

<https://www.discoverplitvice.com/hr/poi-hr/category-2/tocke-interesa/> (5.11.2019.)

URL 14 – Večernji list <https://www.vecernji.hr/vijesti/cirilica-je-u-udbini-uedena-nelegalno-srba-nema-ni-20-posto-623209> (15.11.2019.)

URL 15 – Eurofound <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys/european-quality-of-life-survey-2016> (15.11.2019.)

URL 16 – Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

<https://www.aprrr.hr/upisnik-poljoprivrednika/> (20.11.2019.)

URL 17 – Državna geodetska uprava <https://dgu.gov.hr/proizvodi-i-usluge/registar-prostornih-jedinica-172/172>

(5.1.2020.)

URL 18 - Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2005., [www.dzs.hr](http://www.dzs.hr) (5.10.2019.)

URL 19 - Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2011.: stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2013. (5.10.2019.)



## Prilozi

### Popis slika

|  |    |
|--|----|
| Sl. 1. Općine Plitvička Jezera i Udbina na karti Hrvatske i Ličko-senjske županije .....   | 11 |
| Sl. 2. Ukupno (opće) kretanje broja stanovnika općina Plitvička Jezera i Udbina 1857.-2011. godine .....   | 18 |
| Sl. 3. Prirodno kretanje (natalitet i mortalitet) stanovništva u općini Plitvička Jezera za odabrane godine od 1964. do 2014.....  | 19 |
| Sl. 4. Prirodno kretanje (natalitet i mortalitet) u općini Udbina za odabrane godine od 1964. do 2014. ....  | 20 |
| Sl. 5. Dobno-spolni sastav općine Plitvička Jezera 2011. godine .....  | 21 |
| Sl. 6. Dobno-spolni sastav općine Udbina 2011. godine.....   | 23 |
| Sl. 7. Prikaz naselja s određenim redom opremljenosti i njihovom zonom utjecaja.....   | 27 |
| Sl. 8. Zadovoljstvo ispitanika općine Plitvička Jezera navedenim tvrdnjama u % (1 - potpuno sam nezadovoljan/na, 2 - više sam nezadovoljan/na nego zadovoljan/na, 3 - niti sam zadovoljan/na niti nezadovoljan/na, 4 - više sam zadovoljan/na nego nezadovoljan/na, 5 – potpuno sam zadovoljan/na) ..... | 30 |
| Sl. 9. Zadovoljstvo ispitanika općine Plitvička Jezera navedenim tvrdnjama u % (1 - potpuno sam nezadovoljan/na, 2 - više sam nezadovoljan/na nego zadovoljan/na, 3 - niti sam zadovoljan/na niti nezadovoljan/na, 4 - više sam zadovoljan/na nego nezadovoljan/na, 5 – potpuno sam zadovoljan/na) ..... | 31 |
| Sl. 10. Mišljenje građana o važnosti razvijanja pojedinih djelatnosti za budući razvoj općine Plitvička Jezera (1 – potpuno je nevažno, 2 – više je nevažno nego važno, 3 – niti je važno niti nevažno, 4 – više je važno nego nevažno, 5 – vrlo je važno) .....   | 32 |
| Sl. 11. Želja stanovništva za bavljenje navedenim djelatnostima, neovisno o prihodima od njih (1 – sigurno se ne bih time bavio/la, 2 – vjerojatno se ne bih time bavio/la, 3 – niti bih niti ne bih se time bavio/la, 4 – vjerojatno bih se time bavio/la, 5 – sigurno bih se time bavio/la) ....       | 33 |
| Sl. 12. Najveći motivi za odlazak iz općine Plitvička Jezera.....  | 34 |
| Sl. 13. Najveći motivi za ostanak u općini Plitvička Jezera .....  | 35 |
| Sl. 14. Broj članova u kućanstvu ispitanika u općini Plitvička Jezera .....  | 35 |
| Sl. 15. Odgovori na pitanje „Jesu li članovi Vašeg kućanstva djeca?“ .....   | 36 |
| Sl. 16. Mjesečni prihodi po članu kućanstva .....  | 36 |

|  |    |
|--|----|
| Sl. 17. Zadovoljstvo stanovništva općine Udbina navedenim tvrdnjama u % (1 - potpuno sam nezadovoljan/na, 2 - više sam nezadovoljan/na nego zadovoljan/na, 3 - niti sam zadovoljan/na niti nezadovoljan/na, 4 - više sam zadovoljan/na nego nezadovoljan/na, 5 – potpuno sam zadovoljan/na).....   | 38 |
| Sl. 18. Zadovoljstvo stanovništva općine Udbina navedenim tvrdnjama u % (1 - potpuno sam nezadovoljan/na, 2 - više sam nezadovoljan/na nego zadovoljan/na, 3 - niti sam zadovoljan/na niti nezadovoljan/na, 4 - više sam zadovoljan/na nego nezadovoljan/na, 5 – potpuno sam zadovoljan/na .....   | 39 |
| Sl. 19. Mišljenje građana o važnosti razvijanja pojedinih djelatnosti za budući razvoj općine Udbina (1 – potpuno je nevažno, 2 – više je nevažno nego važno, 3 – niti je važno niti nevažno, 4 – više je važno nego nevažno, 5 – vrlo je važno).....  | 41 |
| Sl. 20. Želja stanovništva za bavljenje navedenim djelatnostima, neovisno o prihodima od njih (1 – sigurno se ne bih time bavio/la, 2 – vjerojatno se ne bih time bavio/la, 3 – niti bih niti ne bih se time bavio/la, 4 – vjerojatno bih se time bavio/la, 5 – sigurno bi se time bavio/la) ..... | 42 |
| Sl. 21. Najveći motivi za odlazak iz općine Udbina .....   | 44 |
| Sl. 22. Najveći motivi za ostanak u općini Udbina .....  | 45 |
| Sl. 23. Broj članova u kućanstvu ispitanika.....   | 45 |
| Sl. 24. Odgovori na pitanje „Jesu li članovi Vašeg kućanstva djeca?“ .....   | 46 |
| Sl. 25. Mjesečni prihodi po članu kućanstva .....  | 46 |

#### Popis tablica

|  |    |
|--|----|
| Tab. 1. Kretanje broja stanovnika općina Plitvička Jezera i Udbina 1991.-2011.....   | 11 |
| Tab. 2. Ukupno (opće) kretanje stanovništva općine Plitvička Jezera 1857.-2011.....  | 17 |
| Tab. 3. Ukupno (opće) kretanje stanovništva općine Udbina 1857.-2011.....  | 18 |
| Tab. 4. Opremljenost naselja centralnim funkcijama – općina Plitvička Jezera i Udbina.....                                   | 27 |
| Tab. 5. Naselja prema opremljenosti, broj stanovnika i udio u ukupnom broju stanovnika općine u kojoj se naselje nalazi..... | 29 |

## Anketni upitnik

Poštovani/a,

studentica sam 5. godine studija Geografije (diplomski smjer: Prostorno planiranje i regionalni razvoj) Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te za potrebe diplomskog rada pod nazivom *Kvaliteta života i namjera ostanka u ruralnom prostoru Like - usporedba općina Plitvička Jezera i Udbina* provodim anketno istraživanje čiji je cilj prikupiti mišljenja građana o kvaliteti života u navedene dvije općine te o njihovoj namjeri iseljavanja.

Anketa je potpuno anonimna i koristit će se samo u svrhu izrade diplomskog rada pa Vas stoga molim da na nju odgovorite iskreno i potpuno. U ispunjavanju mogu sudjelovati isključivo osobe starije od 18 godina s prebivalištem na području općina Plitvička Jezera i Udbina.

Općina: \_\_\_\_\_

1. U sljedećoj tablici izrazite zadovoljstvo navedenim stavkama (1 – potpuno sam nezadovoljan/na, 2 – više sam nezadovoljan/na nego zadovoljan/na, 3 – niti sam zadovoljan/na niti nezadovoljan/na, 4 – više sam zadovoljan/na nego nezadovoljan/na, 5 – potpuno sam zadovoljan/na):

|  |   |   |   |   |   |
|--|---|---|---|---|---|
| Osjećaj sigurnosti   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Dostupnost javnog prijevoza  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Dostupnost i opremljenost trgovina                                 | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Dostupnost usluga (banka, pošta, frizerski salon i sl.)            | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Dostupnost sportskih sadržaja (teretana, igralište, dvorana i sl.) | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Društveni sadržaji (kino, kazalište, klubovi)                      | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Dostupnost i kvaliteta vrtića za djecu                             | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Dostupnost i kvaliteta škola                                       | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Dostupnost i kvaliteta zdravstvenih usluga                         | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Rad lokalne samouprave   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Ugostiteljska ponuda   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Opskrba električnom energijom                                      | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Opskrba vodom  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Postojanje i kvaliteta kanalizacijskog sustava                     | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |

2. Čime ste najviše zadovoljni vezano za život u Općini?

---

---

3. Čime ste najviše nezadovoljni vezano za život u Općini?

---

---

4. U sljedećoj tablici označite koliko je, po Vašem mišljenju, za budući razvoj općine važno razvijati sljedeće djelatnosti (1 – potpuno je nevažno, 2 – više je nevažno nego važno, 3 – niti je važno niti nevažno, 4 – više je važno nego nevažno, 5 – vrlo je važno):

|                                |   |   |   |   |   |
|--------------------------------|---|---|---|---|---|
| Ekološka poljoprivreda         | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Ekološko stočarstvo            | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Industrija (laka)              | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Poduzetništvo (malo i srednje) | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Turizam                        | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Trgovina                       | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |

5. Čime bi se po Vašem mišljenju mogla povećati kvaliteta života u Općini?

---

---

6. Neovisno o prihodima od navedenih djelatnosti, izrazite na ljestvici od 1 – 5 (1 – sigurno se ne bih time bavio/la, 2 – vjerojatno se ne bih time bavio/la, 3 – niti bih niti ne bih se time bavio/la, 4 – vjerojatno bih se time bavio/la, 5 – sigurno bih se time bavio/la) kolika je Vaša želja za bavljenjem njima:

|               |   |   |   |   |   |
|---------------|---|---|---|---|---|
| Turizam       | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Poljoprivreda | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Industrija    | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |

7. Koliko dugo živite u Općini?

- Manje od 1 godine
- 1-5 godina
- 5-10 godina
- Više od 10 godina, ali ne cijeli život
- Cijeli život

8. Ukoliko ste u Općinu doselili, koji je bio razlog?

- Udaja/ženidba
- Posao
- Želja za životom u ruralnom prostoru
- Ostalo: \_\_\_\_\_

9. U Općinu ste doselili iz:
- Druge općine unutar Ličko-senjske županije
  - Druge županije
  - Inozemstva
10. Namjeravate li ostati živjeti u Općini?
- Da
  - Ne
  - Ne znam
11. Ako ste na 10. pitanje odgovorili s ne ili ne znam, kamo želite preseliti?
- Unutar Ličko-senjske županije
  - U drugu županiju unutar Republike Hrvatske
  - U inozemstvo
12. Koji su po Vašem mišljenju najveći motivi za odlazak iz Općine (zaokružite minimalno 2 odgovora)?
- Nemogućnost pronalaska posla
  - Nemogućnost pronalaska stalnog posla
  - Nepovoljna politička situacija (korupcija, nedovoljna efikasnost lokalne samouprave i sl.)
  - Nepovoljna društvena klima
  - Nedostatak zabavnih i kulturnih sadržaja
  - Nedostatak trgovina/shopping centara
  - Loša infrastruktura (kanalizacija, internet, ceste)
  - Loša funkcionalna opremljenost prostora (pošta, banka i sl.)
  - Udaljenost od većih centara (Karlovca, Zagreba, Zadra)
  - Osjećaj nesigurnosti
  - Ostalo:
- 
13. Koji su po Vašem mišljenju najveći motivi za ostanak u Općini (zaokružite minimalno 2 odgovora)?
- Posao
  - Povoljna politička situacija
  - Povoljna društvena klima
  - Čist zrak i okoliš
  - Obitelj i prijatelji
  - Dobra prometna povezanost s većim centrima (Karlovac, Zadar, Zagreb)
  - Posjedovanje vlastite nekretnine
  - Niski troškovi života (stanarina, režije, vlastita hrana i sl.)
  - Osjećaj sigurnosti
  - Mogućnost ostvarivanja dodatnih prihoda uz posao/mirovinu

k) Ostalo:

---

14. Broj članova u kućanstvu:

- a) 1
- b) 2
- c) 3
- d) 4
- e) 5 i više

15. Jesu li članovi Vašeg kućanstva djeca (osobe do 18 godina starosti)? Ako jesu, koliko djece?

- a) Nisu
- b) Jesu, jedno dijete
- c) Jesu, dvoje djece
- d) Jesu, troje djece
- e) Jesu, više od troje djece

16. Mjesečni prihodi po članu kućanstva:

- a) Do 2000 kn
- b) 2000-3000 kn
- c) 3000-4000 kn
- d) 4000-5000 kn
- e) Više od 5000 kn

17. U kojem ste službenom radnom statusu?

- a) Nezaposlen/a
- b) Povremeno zaposlen/a
- c) Zaposlen/a na nepuno radno vrijeme
- d) Zaposlen/a na puno radno vrijeme
- e) Umirovljen/a
- f) Učenik/ca ili student/ica

18. Kojom se djelatnošću bavite?

- a) Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo
- b) Prerađivačka industrija
- c) Građevinarstvo
- d) Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala
- e) Prijevoz i skladištenje
- f) Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane
- g) Javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje
- h) Obrazovanje
- i) Umjetnost, zabava i rekreacija
- j) Ostalo: \_\_\_\_\_

19. Ostvarujete li prihode iz nekih drugih izvora osim plaće/mirovine? Ako da, iz kojih?

- a) Da \_\_\_\_\_
- b) Ne

20. Vaša razi na obrazovanja:

- a) Nezavršena osnovna škola
- b) Završena osnovna škola
- c) Završena srednja škola
- d) Završena viša škola/preddiplomski studij/stručni studij
- e) Završen diplomski studij/umjetnička akademija
- f) Poslijediplomski studij (magisterij/doktorat)

21. Dob: \_\_\_\_\_

22. Spol:

- a) Muški
- b) Ženski

Hvala na sudjelovanju!